

અસ્વીકરણ: સ્થાનિક ભાષામાં અનુવાદિત આ ચુકાદા/હુકમનો હેતુ પક્ષકારોને તેમની ભાષામાં જાણકારી ઉપલબ્ધ કરાવવા માત્રનો છે અને તેનો અન્યથા ઉપયોગ થઈ શકશે નહિ. અન્ય તમામ વ્યવહારિક તેમજ સરકારી ઉદ્દેશો માટે મૂળ અંગ્રેજી ચુકાદો/હુકમ જ પ્રમાણિત અને માન્ય રહેશે.

DISCLAIMER: The translated judgment in vernacular language is meant for the restricted use of the litigant to understand it in his/ her language and may not be used for any other purpose. For all practical and official purposes, the English version of the judgment shall be authentic and shall hold the field for the purpose of execution and implementation.

=====

ગુજરાતની ઉચ્ચ અદાલતમાં અમદાવાદ ખાતે

લેખિત અરજી (પી. આઈ. એલ.) નં. ૧૯૩/૨૦૧૪

સાથે

લેખિત અરજી (પી. આઈ. એલ.) નં. ૫૧/૨૦૧૫

મંજૂરી અને સહી માટે:

માનનીય કાર્યકારી અધ્યક્ષ ન્યાયમૂર્તિ શ્રી જયંત પટેલ

અને

માનનીય ન્યાયમૂર્તિ વિપુલ એમ. પંચોલી

=====

૧	શું સ્થાનિક અખબારોના પત્રકારોને ચુકાદો જોવાની મંજૂરી આપવામાં આવી શકે?	
---	---	--

૨	પત્રકારને સોંપવામાં આવે કે નહીં?	
૩	શું તેમના સ્વામી ચુકાદાની વાજબી નકલ જોવા માંગે છે?	
૪	શું આ કેસમાં ભારતના બંધારણના અર્થઘટન અથવા તે હેઠળ કરવામાં આવેલા કોઈપણ આદેશ અંગે કાયદાના નોંધપાત્ર પ્રશ્નનો સમાવેશ થાય છે?	

=====

પ્રકાશ કાપંડયા।।. અરજદાર (ઓ)

વિરુદ્ધ

ગુજરાત રાજ્ય & ૧૯. સામાવાળા (ઓ)

=====

રિટ પિટિશન (પી. આઈ. એલ.) નં. ૧૯૩/૧૪ માં હાજરી:

શ્રીમતી પી. જે. જોષી, અરજદાર (ઓ) માટે એડવોકેટ નંબર ૧ સરકાર કૃપા કરીને વિરોધી (ઓ) નંબર ૨ માટે

જે સાગર એસોસીએટ્સ, વિરોધી (ઓ) નંબર ૫, ૧૩ માટે વકીલ

શ્રી સુનીલ એસ. જોશી, વિરોધી (ઓ) નંબર ૧૧, ૨૦ માટે વકીલ

શ્રી વિશાલ જે. દવે, વિરોધી (ઓ) નંબર ૧૯ એમ. આર. એસ. કલ્પનાક રાવલ માટે વકીલ, વિરોધી (ઓ) નંબર ૧, ૩, ૧૪ માટે ડી. એસ. દ્વારા આપવામાં આવેલ વિરોધી (ઓ) નંબર ૯ માટે વકીલની સૂચના

સિંઘ એન્ડ કંપની, વિરોધી (ઓ) નંબર ૭,૧૫,૧૭ શ્રી એ. વાય. કોગ્જે માટે
વકીલ, વિરોધી (ઓ) નંબર ૧૬ માટે વકીલ
શ્રી બિપિન પી. જસાની, વિરોધી (ઓ) નંબર ૧૨ માટે વકીલ એમ. આર. એચ.
એસ. મુનશો, વિરોધી (ઓ) નંબર ૪ માટે વકીલ
શ્રી જે. આર. દવે, વિરોધી (ઓ) નંબર ૧૯ માટે વકીલ
શ્રી મિતુલ કે. શીલટ, વિરોધી (ઓ) નંબર ૬ માટે વકીલ, ૮ શ્રી નિકુંત કે.
રાવલ, વિરોધી (ઓ) નંબર ૯ માટે વકીલ
શ્રી એન. વી. ગાંધી, વિરોધી (ઓ) નંબર ૧૦ માટે વકીલ
શ્રી પ્રશાંત માંકડ, વિરોધી (ઓ) નંબર ૧૮ માટે વકીલ

રિટ પિટિશન (પી. આઈ. એલ.) નં.૫૧/૧૫ માં હાજરી:

શ્રી ભૂષણ બી. ઓઝા, અરજદાર (ઓ) નંબર ૧ ર માટે વકીલ આદિત્ય એ
ગુપ્તા, વિરોધી (ઓ) નંબર ૩૦ માટે વકીલ
અનિલ એચ. પટેલ, વિરોધી (ઓ) નંબર ૩૩૮ માટે વકીલ,
૩૬૬ , ૩૮૪ , ૪૯૦ , ૫૫૬
મૌલિક એચ. વાઘેલા, વિરોધી (ઓ) નંબર ૧૨૬,૧૩૩,૧૩૬ માટે વકીલ
મોહસિનાલી સૈયદ, વિરોધી (ઓ) નંબર ૧૪૯,૩૦૨,૪૧૨ માટે વકીલ
શ્રી એ. જી. વ્યાસ, વિરોધી (ઓ) નંબર ૩૦૩ માટે વકીલ શ્રી એ. જે. શાસ્ત્રી,
વિરોધી (ઓ) નંબર ૪૨ માટે વકીલ

શ્રી અજય એલ. પાંડવ, વિરોધી (ઓ) નંબર ૩૦૧ માટે વકીલ એમ. આર.
અંકિત બી. પંડ્યા, વિરોધી (ઓ) નંબર ૨૪૩ માટે વકીલ એમ. આર. અનુજ
કે. ત્રિવેદી, વિરોધી (ઓ) નંબર ૩૧૧ માટે વકીલ

શ્રી આય કોજે, વિરોધી (ઓ) નંબર ૧૯૫,૪૨૩,૪૭૫ ૪૭૬ માટે વકીલ

શ્રી ભરત આર પંડ્યા, વિરોધી (ઓ) નંબર ૧૯,૬૯,૧૪૫,૨૨૯,૪૩૦,૪૮૦
માટે વકીલ

શ્રી બિપિન પી. જસાની, વિરોધી (ઓ) નંબર ૨૦૮ સી. એસ. શુક્લા માટે
વકીલ, વિરોધી (ઓ) નંબર ૪૮૫ માટે વકીલ

એમ. આર. બી. કે. ઓઝા, વિરોધી (ઓ) નંબર ૫૫૯ માટે વકીલ

શ્રી બોમી એચ. સેથના, વિરોધી (ઓ) નંબર ૫૨,૧૫૧ માટે વકીલ

શ્રી દિલીપ બી. રાણા, વિરોધી (ઓ) નંબર ૫૫૮ માટે વકીલ

શ્રી દિનેશ બી. પટેલ, એડવોકેટ ફોર ધ ઓપોનન્ટ (ઓ) નંબર
૪૪,૧૫૯,૧૬૫,૧૭૮,૩૩૬,૩૪૧,૩૪૨,૩૪૬,૩૪૭,૩૪૯,૩૫૨,૩૫૫,૩૫
૬,૩૬૭,૪૦૨,૪૮૨,૪૮૭,૪૯૫,૪૯૬,૫૦૭,૫૦૮,૫૧૨,૫૨૨,૫૨૬,૫૨૭
,૫૩૦,૫૩૨,૫૩૫,૫૩૭,૫૩૯,૫૪૪,૫૪૬,૫૬૦,૫૬૭,૫૬૮

શ્રી ગૌરાવ એસ માથુર, વિરોધી (ઓ) નંબર ૧૮૪ માટે વકીલ એમ. આર. એચ.

ડી. કથારોટીયા, વિરોધી (ઓ) નંબર ૨૧૪ માટે વકીલ

શ્રી હર્ષાદ્રિ એ કેવ, વિરોધી (ઓ) નંબર ૧૯૧ માટે વકીલ

શ્રી એચ. બી. ચંપાવત, વિરોધી (ઓ) નંબર
૪૪,૧૫૯,૧૬૫,૧૭૮,૩૩૬,૩૪૧,૩૪૨,૩૪૬,૩૪૭,૩૪૯,૩૫૨ માટે
વકીલ

, ૩૫૫ ૩૫૬ , ૩૬૦ , ૩૬૭ , ૪૦૨ , ૪૮૨ , ૪૮૭ , ૪૯૫ ૪૯૬ ,
૫૦૧ , ૫૦૭ ૫૦૮ , ૫૧૨ , ૫૨૨ , ૫૨૬ ૫૨૭ , ૫૩૦ , ૫૩૨ , ૫૩૫,
૫૩૭ ૫૩૯ , ૫૪૪ ૫૪૬ , ૫૬૦ , ૫૬૭ ૫૬૮

શ્રી હેમંત કે. મકવાના, વિરોધી (ઓ) નંબર ૩૮૨ માટે વકીલ એમ. આર.
હિતેશ એન. આચાર્ય, વિરોધી (ઓ) નંબર ૧૧૦ માટે વકીલ ચેતન ડી. ડેવ,
વિરોધી (ઓ) નંબર ૩૦૦ માટે વકીલ

એમ. આર. એચ. વી. પુજારા, વિરોધી (ઓ) નંબર ૧૮,૨૦,૨૦૩ માટે વકીલ

શ્રી ઈકબાલમ મલિક, વિરોધી (ઓ) નંબર
૧૨૬,૧૩૯,૨૯૩,૨૯૪,૩૦૫,૩૯૫,૩૯૯,૪૦૧,૪૧૦,૪૧૪ ૪૧૫ માટે
વકીલ

, ૪૧૭ ૪૧૮ , ૪૩૨ , ૪૬૩ , ૪૭૦ ૪૭૨

શ્રી જે. આર. દવે, વિરોધી (ઓ) નંબર ૨૯૫,૨૯૯,૪૦૮ માટે વકીલ

શ્રી ખાલિદ જી. શેખ, વિરોધી (ઓ) નંબર ૪૯૪ એમ. આર. કે. એમ. શેઠ માટે
વકીલ, વિરોધી (ઓ) નંબર ૨૯ માટે વકીલ

શ્રી એમ. ટી. સૈયદ, વિરોધી (ઓ) નંબર ૩૫,૮૪,૮૬,૨૫૦ માટે વકીલ

શ્રી એમ. એ. ખરાડી, વિરોધી (ઓ) નંબર ૯૪ માટે વકીલ

શ્રી મહેશ ભાવસાર, વિરોધીઓ માટે વકીલ નંબર
૨૬૦,૨૬૯,૨૭૧,૨૯૧,૨૩૨,૩૧૫,૩૨૩,૩૬૪,૩૬૯,૩૭૧,૩૭૪,૩૭૯,૩
૮૯,૪૩૬,૪૩૮,૪૪૨,૪૪૪

એમ. આર. એમ. બી. રાણા, વિરોધી (ઓ) નંબર ૩૨૭ એમ. આર. એમ. એચ.

એમ. શેખ માટે વકીલ, વિરોધી (ઓ) નંબર ૪૯૪ માટે વકીલ

ડી. એચ. ભારવાડ, વિરોધી (ઓ) નંબર ૧૧,૫૦૫,૫૨૫ માટે વકીલ

શ્રી મી હવા, વિરોધી (ઓ) નંબર ૧૧૫ માટે વકીલ

શ્રી મિતુલ કે. શીલટ, વિરોધી (ઓ) નંબર ૫૮,૧૯૩,૨૫૫,૨૯૭ માટે વકીલ

શ્રી એમ. કે. વખારિયા, વિરોધી (ઓ) નંબર ૧૭૫ માટે વકીલ એમ. આર. મુકુંદ

એમ. દેસાઈ, વિરોધી (ઓ) નંબર ૩૪ માટે વકીલ

એમ. આર. એન. સી. શાહ, વિરોધી (ઓ) નંબર

૯૦,૨૨૪,૨૨૬,૩૩૦,૩૫૩,૩૫૪,૫૧૭,૫૨૧,૫૨૩,૫૬૬ માટે વકીલ

શ્રી નિખિલ ડી. જોશી, વિરોધી (ઓ) નંબર ૩૮૦,૪૬૧,૪૬૭,૪૬૯ માટે
વકીલ

શ્રી એન. વી. ગાંધી, વિરોધી (ઓ) નંબર

૧૬,૯૦,૧૯૪,૨૨૪,૨૨૬,૩૩૦,૩૫૩,૩૫૪,૫૧૭,૫૨૧,૫૨૩,૫૬૬ માટે
વકીલ

શ્રી પરેશ જી. બારોટ, વિરોધી (ઓ) નંબર ૨૨ માટે વકીલ

શ્રી પરેશ એમ. દર્જી, વિરોધી (ઓ) નંબર ૪૬૪,૪૬૬ માટે વકીલ

શ્રી પ્રાકુલ બી. પટેલ, વિરોધી (ઓ) નંબર ૩૮૦,૪૬૧,૪૬૭,૪૬૯ માટે વકીલ

ડૉ. યોગીશ એ શીલાત, વિરોધી (ઓ) નંબર ૪૨૮ માટે વકીલ

શ્રી પ્રશાંત માંકડ, વિરોધી (ઓ) નંબર ૧૮૬,૪૭૮ ૪૭૯ માટે વકીલ

શ્રી પ્રિતિશ એલ પારિખ, વિરોધી (ઓ) નંબર ૯૨,૧૨૩ માટે વકીલ

શ્રી પુનીત બી. જુનેજા, વિરોધી (ઓ) નંબર ૩૩૨,૩૩૫ માટે વકીલ

શ્રી પી. વાય. દિવ્યેશ્વર, વિરોધી (ઓ) નંબર ૨૦૧ માટે વકીલ

શ્રી આર. એન. ઘોષ્ટા, વિરોધીઓ માટે વકીલ નંબર ૩૫૦
૩૫૧,૩૫૯,૩૬૮,૫૧૬,૫૩૧,૫૩૩,૫૩૪,૫૪૭

શ્રી રામેશ વી. સાવાનિયા, વિરોધી (ઓ) નંબર
૧૩૪,૨૫૯,૩૪૫,૩૫૭,૩૫૮,૪૯૯,૫૦૩,૫૦૬,૫૧૪,૫૧૫ માટે વકીલ

શ્રી રિલ્લેશ ત્રિવેદી, વિરોધી (ઓ) નંબર ૧૯૭ માટે વકીલ એમ. આર. આર.
વકીલ, વિરોધી (ઓ) નંબર
૨૮,૩૬,૫૬,૫૭,૬૧,૬૪,૨૦૪,૨૪૬,૨૬૮,૨૭૮,૨૮૪,૩૦૮,૩૨૯,૩૬૧
,૪૨૪,૪૨૭,૪૨૯,૪૩૫,૪૯૨ માટે વકીલ

શ્રી સત્યમ વાય છાયા, વિરોધી (ઓ) નંબર ૪૬૨ માટે વકીલ

શ્રી સૌરભ જી. અમીન, વિરોધી (ઓ) નંબર ૨૦૫ માટે વકીલ ગોપાલ એન.
ત્રિવેદી, વિરોધી (ઓ) નંબર ૪૩,૧૭૩ માટે વકીલ

શ્રી સોરિન એ મેહતા, વિરોધી (ઓ) નંબર ૨૩ ૨૫ માટે વકીલ

શ્રી શિરીષ જોશી, વિરોધી (ઓ) નંબર ૭૩ માટે વકીલ

શ્રી સિરાજ આર ગોરી, વિરોધી (ઓ) નંબર ૫૨૪,૫૬૩ માટે વકીલ

શ્રી એસ. એમ. શુક્લા, વિરોધી (ઓ) નંબર ૪૮૫ માટે વકીલ

શ્રી એસ. એમ. વોહરા, વિરોધી (ઓ) નંબર ૫૦૦,૫૦૨,૫૦૪,૫૧૦
૫૧૧,૫૪૦,૫૬૨,૫૬૪ માટે વકીલ

શ્રી સુનીલ કે શાહ, વિરોધી (ઓ) નંબર
૧૦૮,૧૧૨,૧૧૪,૧૧૬,૨૬૧,૨૬૩,૨૭૪,૨૭૭,૨૭૯,૨૮૧ ૨૮૩ માટે
વકીલ

, ૨૮૭ ૨૮૮ , ૩૧૪ , ૩૧૬ , ૩૧૯ , ૩૨૫ ૩૨૬ , ૩૬૫ , ૩૯૩ ૩૯૪ ,
૪૪૦ , ૪૪૯ ૪૫૨ , ૪૫૪ , ૪૫૬ , ૫૫૧

શ્રી સુનીલ એસ. જોશી, વિરોધી (ઓ) નંબર ૨૦૯ ૨૧૦ માટે વકીલ

શ્રી ઉદયન પી વ્યાસ, વિરોધી (ઓ) નંબર ૨૨૫ માટે વકીલ

એમ. આર. વી. બી. મલિક, વિરોધી (ઓ) નંબર ૪૦૦ માટે વકીલ

શ્રી વૈભવ એ વ્યાસ, વિરોધી (ઓ) નંબર ૨૧૪ માટે વકીલ

વિરોધી (ઓ) નંબર ૧ માટે સરકારની વિનંતી

એમ. આર. વી. એચ. દેસાઈ, એડવોકેટ ફોર ધ ઓપોનન્ટ (ઓ) નંબર ૩૧
૩૨,૧૫૦,૧૫૩,૩૩૪,૩૮૮,૪૦૯,૪૮૧,૪૮૮

શ્રી વાચ. જે. પટેલ, વિરોધી (ઓ) નંબર ૫૫૪ માટે વકીલ

શ્રી જયમીન આર. ડેવ, વિરોધી (ઓ) નંબર ૧૬૭ માટે વકીલ શ્રી રાજન જે.

પટેલ, વિરોધી (ઓ) નંબર ૧૯,૬૯,૧૪૫,૨૨૯ માટે વકીલ

શ્રી ઝાલાક બી પીપાલિયા, વિરોધી (ઓ) નંબર ૧૨ માટે વકીલ શ્રી અમીત
 આર. જોશી, વિરોધી (ઓ) નંબર ૩૩૮,૩૬૬,૩૮૪,૪૯૦,૫૫૬ માટે વકીલ
 શ્રી જે. એસ. શાહ, વિરોધી (ઓ) નંબર
 ૧૦૯,૧૧૧,૧૧૮,૧૨૨,૧૨૭,૧૨૮,૧૩૧,૧૩૫,૧૩૯ માટે વકીલ
 શ્રી મૌલીન બારોટ, વિરોધી (ઓ) નંબર ૩૯ ૪૦,૨૮૬ માટે વકીલ
 શ્રી વિશાલ જે. દવે, વિરોધી (ઓ) નંબર ૨૯૫,૨૯૯,૪૦૮ માટે એડવોકેટ
 એમ. આર. એસ. કલ્પનક રાવલ, વિરોધી (ઓ) નંબર ૨૦૭ માટે વકીલ
 હર્ષ વી. ગજાર, વિરોધી (ઓ) નંબર ૧૮૮,૧૯૨ માટે વકીલ
 એમ. એસ. નસરીન એન. શેખ, એડવોકેટ ફોર ધ ઓપોનન્ટ (ઓ) નંબર ૧૧૫
 એમ. એસ. માનશી એ મેકવાન, એડવોકેટ ફોર ધ ઓપોનન્ટ (ઓ) નંબર ૩૫૦
 ૩૫૧,૩૫૯,૩૬૮,૫૧૬,૫૩૧,૫૩૩,૫૩૪,૫૪૭
 એમ. એસ. નાયનાબેન કે. ગઢવી, વિરોધી (ઓ) નંબર ૩૧૦,૪૨૧ માટે વકીલ
 એમ. એસ. સેજલ વી. સુતરિયા, વિરોધી (ઓ) નંબર ૩૦૪ માટે વકીલ
 એમ. એસ. સુષમા શાહ, એડવોકેટ ફોર ધ ઓપોનન્ટ (ઓ) નંબર
 ૧૦૮,૧૧૨,૧૧૪,૧૧૬,૨૬૧,૨૬૩,૨૭૪,૨૭૭,૨૭૯,૨૮૧,૨૮૩,૨૮૭,૨
 ૮૮,૩૧૪,૩૧૬,૩૧૯,૩૨૫,૩૨૬,૩૬૫,૩૯૩
 ૩૯૪ , ૪૪૦ , ૪૪૯ ૪૫૨ , ૪૫૪ , ૪૫૬ , ૫૫૧
 એમ. એસ. વ્યોમા કે. ઝવેરી, વિરોધી (ઓ) માટે વકીલ નંબર ૨૭૦ નોટિસ ડી.
 એસ. દ્વારા વિરોધી (ઓ) નંબર ૧૮૩,૧૯૮ ૨૦૦ માટે આપવામાં આવી

સંદિપકુમાર આર. પંડ્યા, વિરોધીઓ માટે વકીલ નંબર ૮
૧૦,૧૫,૧૭,૨૬,૩૩,૫૫,૬૦,૬૫,૬૬,૭૨,૭૫,૭૭,૮૫,૮૬,૮૮,૧૦૦,૧
૦૭,૧૧૭,૧૨૪,૧૪૦,૧૪૪,૧૫૫,૧૬૩,૧૬૮,૧૭૨,૨૧૧,૨૧૨,૨૧૫,૨૧
૮,૨૧૮,૨૨૨,૨૨૨,૨૨,૨૩૦,૨૩૧,૨૩૬,૨૬૨,૨૬૪,૨૬૬,૨૬૭,૨૮૦,
૨૮૮,૨૯૦,૩૦૭,૩૦
,
૩૧૨,૩૧૩,૩૧૭,૩૨૨,૩૩૮,૩૪૮,૩૭૦,૩૭૩,૩૭૫,૩૮૧,૩૮૫,૩૮૭,૩
૮૦,૪૦૪,૪૪૮,૪૫૩,૪૫૮,૪૭૪,૪૮૩,૫૧૩,૫૨૮,૫૨૮,૫૫૨,૫૫૫,૫૫
૫

શશ્વતા યુ શુક્લા, વિરોધી (ઓ) માટે વકીલ નંબર ૨૩૮ સિંધી એન્ડ કંપની,
વિરોધી (ઓ) નંબર ૫૪,૧૮૭,૧૮૬,૨૦૬,૨૨૧ માટે વકીલ
જે સાગર એસોસીએટ્સ, વિરોધીઓ માટે હિમાયત નં.૧૮૫,૧૮૮
૧૮૦,૨૦૨,૨૫૪

=====

કોરમ: માનનીય કાર્યકારી અધ્યક્ષ ન્યાયમૂર્તિ શ્રી જયંત પટેલ

અને

માનનીય ન્યાયમૂર્તિ વિપુલ એમ. પંચોલી

તારીખ:૧૮/૦૧/૨૦૧૬

સિએવી જજમેન્ટ

(દ્વારા માનનીય કાર્યકારી અધ્યક્ષ ન્યાયમૂર્તિ શ્રી જયંત પટેલ)

૧. જેમ કે બંને અપીલમાં, વિચારણા માટે વધુ કે ઓછા સામાન્ય પ્રશ્નો ઉભા થાય છે, તેમને એક સાથે ધ્યાનમાં લેવામાં આવે છે.

૨. બાળકોના મફત અને ફરજિયાત શિક્ષણના અધિકાર, ૨૦૦૯ (હવે પછી "અધિનિયમ" તરીકે ઓળખવામાં આવે છે) હેઠળ જાહેર હિતને ટેકો આપવા માટે એનજીઓમાંથી એક શ્રી પ્રકાશ કાપંડયાએ જાગેગા ગુજરાત સંઘર્ષ સમિતિના અધ્યક્ષ તરીકે રિટ પિટિશન (પીઆઈએલ) નં.૧૯૩/૧૪ પસંદ કરી છે અને અરજદારે પ્રતિવાદી અધિકારીઓને તારીખની ૧૮.૦૨.૨૦૧૨ જાહેરનામાના પાલનમાં તાત્કાલિક અને યોગ્ય પગલાં લેવાનો નિર્દેશ આપવા માટે યોગ્ય રિટ માટે પ્રાર્થના કરી છે, જે બાળકોના મફત અને ફરજિયાત શિક્ષણના અધિકાર નિયમો, ૨૦૧૨ (૨૦૧૨) તરીકે ઓળખાતા નિયમોને અમલમાં લાવવા માટે છે. હવે પછી "નિયમો" તરીકે ઓળખવામાં આવે છે) અને સરકારના પરિપત્ર તારીખ ૨૩.૦૫.૨૦૧૩ (હવે પછી "પરિપત્ર" તરીકે ઓળખવામાં આવે છે) નું વધુ પાલન કરવાની વિનંતી કરવામાં આવે છે, જે બિન-સહાયિત પ્રાથમિક શાળાઓમાં સમાજના નબળા વર્ગના બાળકોને ૨૫ ટકા બેઠકો પર પ્રવેશ આપવાની જોગવાઈ કરવા માટે છે. અરજદાર દ્વારા કરવામાં આવેલી બીજી વિનંતી

એ છે કે સત્તાવાળાઓને ઉપરોક્ત નિયમો અને ૨૩.૦૫.૨૦૧૩ ના પરિપત્ર અનુસાર યોગ્ય પગલાં શરૂ કરવા માટે યોગ્ય નિર્દેશ જારી કરવો.

૩. દલિત હક્ક રક્ષક મંચ (એન. જી. ઓ.) દ્વારા અન્ય એક રિટ પિટિશન (પી. આઈ. એલ.) નં. ૫૧/૧૫ પસંદ કરવામાં આવી છે અને અન્ય એક રિટ પિટિશનમાં પ્રતિવાદીઓને રાજ્યભરમાં કાયદાની જોગવાઈઓનો કડક અમલ કરવા અને જાહેર સ્થળો અને શાળાઓમાં બેનરો, પોસ્ટરો લગાવીને તેનો વ્યાપક પ્રચાર કરવા માટે યોગ્ય રિટની માંગ કરવામાં આવી છે જેથી વાલીઓ તેનો લાભ મેળવી શકે. ઉપરોક્ત અરજદારોએ પ્રતિવાદીઓને આ કાયદાનો પાછલી અસરથી અમલ થાય તે સુનિશ્ચિત કરવા અને વર્ષ ૨૦૦૯ પછીથી બિનઅનુભવી શાળાઓમાં આપવામાં આવેલા તમામ પ્રવેશોની તપાસ કરવા અને કાયદાના લાભથી વંચિત રહેલા વિદ્યાર્થીઓને ઓળખવા અને તેમના દ્વારા ચૂકવવામાં આવેલી ફી પરત કરવાનો આદેશ આપવા માટે પણ વિનંતી કરી છે.

૪. અમે શ્રી બી. બી. ઓઝા અને શ્રી પી. જે. જોશી, સંબંધિત અરજદારો માટે વિદ્વાન વકીલોને તેમની સંબંધિત અરજીમાં સાંભળ્યા છે અને અમે શ્રી સંદીપ સિંઘીને શ્રી શમિક ભટ્ટ, શ્રી જલક બી. પિપાલિયા, શ્રી શિરીષ જોશી, શ્રી શાસ્ત્રી, શ્રી પ્રિતેશ પારિખ, શ્રી પાર્થ દિવ્યેશ્વર, શ્રી નિકુંત રાવલ, સુશ્રી હીરાલ મહેતા સાથે શ્રી જે.આર. દવે, શ્રી બી.કે. ઓઝા, શ્રી હર્ષદરાય દવે, શ્રી અમિત

આર. જોશી, તેમના સંબંધિત કેસોમાં સંબંધિત પ્રતિવાદીઓ વતી વિદ્વાન વકીલ. માટે સાંભળ્યા છે. સંબંધિત પ્રતિવાદીઓ માટે તેમની સંબંધિત બાબતોમાં અમે સાંભળ્યું છે કે શ્રીમતી મનીષા શાહ, વિદ્વાન સરકાર. અરજીઓના અંતિમ નિકાલ માટે રાજ્ય અને તેના સત્તાવાળાઓ માટે શ્રી ડી. એમ. દેવનાની, એ. જી. પી. સાથે પ્લીડર.શાળાઓ વતી હાજર રહેલા અન્ય વિદ્વાન વકીલોએ જાહેર કર્યું છે કે તેઓ સંવાદદાતાઓ વતી ઉઠાવવામાં આવેલી દલીલોને ટેકો આપે છે.

પ. આપણે વિવાદ પર વધુ વિચાર કરીએ તે પહેલાં, સંબંધિત અરજીઓના રેકૉર્ડમાંથી બહાર આવતા કેટલાક તથ્યાત્મક પાસાઓનો સંદર્ભ લેવો ઉપયોગી થશે.

લેખિત અરજી નં.૧૯૩/૧૪

૬. અરજદારનો કેસ

૬.૧ અરજદારનો કેસ એ છે કે સંસદે બાળકોના મફત અને ફરજિયાત શિક્ષણના અધિકાર અધિનિયમ, ૨૦૦૯ લાગુ કર્યો છે અને ત્યારબાદ ગુજરાત રાજ્યના

શિક્ષણ વિભાગે બાળકોના મફત અને ફરજિયાત શિક્ષણના અધિકાર નિયમો, ૨૦૧૨ ઘડ્યાં છે.

૬.૨ ગુજરાત રાજ્યના શિક્ષણ વિભાગે ૨૩.૦૫.૨૦૧૩ પર ઠરાવ બહાર પડ્યાઓ હતો, જેમાં રાજ્ય સરકારે નબળા વર્ગ અને વંચિત જૂથના ૨૫ ટકા વિદ્યાર્થીઓના પ્રવેશ માટેની જોગવાઈ અને પ્રક્રિયા પૂરી પાડી હતી.

૬.૩ આ કાયદો અને નિયમો ઘડવામાં આવ્યા હોવા છતાં, પ્રતિવાદી સત્તા આ કાયદો અને નિયમોની જોગવાઈઓનો યોગ્ય રીતે અમલ કરી રહી નથી.તેથી, અરજદારે સમયાંતરે પ્રતિવાદી સત્તામંડળને રજૂઆત કરી છે અને માહિતીના અધિકાર અધિનિયમ, ૨૦૦૫ હેઠળ ચોક્કસ માહિતી પણ માંગી છે.જો કે, પ્રતિવાદી સત્તામંડળે અધિનિયમ અને નિયમોની જોગવાઈઓના અમલીકરણ માટે કોઈ પગલાં લીધાં નથી.

૬.૪ અરજદારનો કેસ છે કે આ કાયદાની જોગવાઈઓ ખાસ કરીને સરકારી સહાયિત તેમજ બિનસરકારી સહાયિત શાળાઓની જવાબદારી પૂરી પાડે છે કે તેઓ ૨૫ ટકા જેટલા નબળા વર્ગના વિદ્યાર્થીઓને સ્વૈચ્છિક રીતે અને ફરજિયાત રીતે દરેક વર્ગમાં પ્રાથમિક શિક્ષણ માટે સમાવી લે.જો કે, તેની અવગણના કરવામાં આવે છે અને તેનું પાલન કરવામાં આવતું નથી અને શાળાઓના

અભિગમનું વ્યાપારીકરણ કરવામાં આવે છે અને તેથી કાયદાનો ઉદ્દેશ પ્રાપ્ત થતો નથી.

૬.૫ અરજદાર તેના સ્ટાફ સાથે સંબંધિત બોર્ડમાં નોંધાયેલી વિવિધ શાળાઓ દ્વારા અધિનિયમ અને નિયમોની જોગવાઈઓનું પાલન કર્યા વિના પ્રવેશ આપવામાં થયેલી અનિયમિતતાઓને લગતી માહિતી અને માહિતી પર કામ કરે છે.તેથી, આ અદાલત કાયદા અને નિયમોની જોગવાઈઓના યોગ્ય અમલીકરણ માટે અધિકારીઓને માર્ગદર્શિકા અને નિર્દેશો આપી શકે છે.અરજદારે પાનું ૧૪૯ (પરિશિષ્ટ) પર રજૂ કરેલા દસ્તાવેજ પર આધાર રાખ્યો છે.

૬.૬ અરજદારે એ. આઈ. આર. ૨૦૧૨ એસ. સી. ૩૪૪૫માં નોંધાયેલા સોસાયટી ફોર અનએડેડ (પી.) સ્કૂલ્સ ઓફ રાજસ્થાન વિ. યુનિયન ઓફ ઇન્ડિયા એન્ડ એ. એન. આર. ના કેસમાં માનનીય સુપ્રીમ કોર્ટ દ્વારા આપવામાં આવેલા નિર્ણય પર પણ આધાર રાખ્યો છે.

૭. અરજદારના જણાવ્યા અનુસાર, આ કાયદો બંધારણીય રીતે માન્ય હોવાનું જણાયું છે અને તે નીચેની શાળાઓને લાગુ પડે છે

૧) યોગ્ય સરકાર અથવા સ્થાનિક સત્તા દ્વારા સ્થાપિત અથવા નિયંત્રિત શાળા.

૨) સહાયિત લઘુમતી શાળાઓ સહિત સહાયિત શાળા જે યોગ્ય સરકાર અથવા સ્થાનિક સત્તામંડળ પાસેથી તેના સંપૂર્ણ અથવા અમુક ખર્ચને પહોંચી વળવા માટે સહાય અથવા અનુદાન મેળવે છે.

૩) ચોક્કસ શ્રેણીની શાળા.

૪) બિન-સહાયિત બિન-લઘુમતી શાળા પ્રાપ્ત કરી રહી નથી
યોગ્ય સરકાર અથવા સ્થાનિક સત્તામંડળ પાસેથી તેના ખર્ચને પહોંચી વળવા માટે કોઈપણ પ્રકારની સહાય અથવા અનુદાન.

૮. જોકે, આ કાયદો બિન-સહાયિત લઘુમતી શાળાઓને લાગુ પડશે નહીં.આ દરમિયાન, જ્યાં સુધી ગુજરાત રાજ્યની વાત છે ત્યાં સુધી રાજ્ય સરકાર દ્વારા ઉપરોક્ત ઉદ્દેશિત નિયમો ઘડવામાં આવ્યા છે અને આવા નિયમો ૧૮.૦૨.૨૦૧૨ થી અમલમાં આવ્યા છે.એટલું જ નહીં, પરંતુ તેને આગળ વધારવા માટે રાજ્ય સરકાર દ્વારા તારીખ ૨૩.૦૫.૨૦૧૩ નું પરિપત્ર બહાર પાડવામાં આવ્યું છે, જેમાં ૨૫ ટકા બેઠકો સમાજના નબળા અને વંચિત વર્ગના બાળકોને ઉપલબ્ધ કરાવવામાં આવશે.

૯. અરજદારના જણાવ્યા અનુસાર, નિયમો સાથે વાંચીને કાયદાની ઉપરોક્ત જોગવાઈઓ અને રાજ્ય સરકાર દ્વારા લેવામાં આવેલા ઉપરોક્ત નીતિગત નિર્ણય છતાં, લાભ સાચા વિદ્યાર્થીઓ સુધી પહોંચ્યો નથી અને આવા લાભો વિવિધ આધારો પર વંચિત છે, ક્યાં તો આ બાબત જિલ્લા શિક્ષણ અધિકારી દ્વારા યોગ્ય રીતે ધ્યાનમાં લેવામાં આવતી નથી અથવા જિલ્લા શિક્ષણ અધિકારી દ્વારા આદેશ પસાર થયા પછી પણ, શાળાઓએ નબળા અથવા બિનઅનુભવી આધારો દર્શાવીને પ્રવેશ આપવા માટે કાર્યવાહી કરી નથી.પરિણામે, જે બેઠકો નબળા વર્ગની ઉપરોક્ત ઉલ્લેખિત શ્રેણી માટે અનામત રાખવામાં આવી છે તે સંપૂર્ણપણે ભરવામાં આવી નથી અને શાળા વ્યવસ્થાપન દ્વારા અન્ય વિદ્યાર્થીઓને તેમની ઈચ્છા મુજબ ફી વસૂલ કરીને ફાળવવામાં આવી રહી છે.અરજદારની મુખ્ય ફરિયાદ એ છે કે અધિનિયમ, નિયમો અને પરિપત્ર દ્વારા ઉપરોક્ત ઉલ્લેખિત નીતિની જોગવાઈઓ હોવા છતાં, તેનો યોગ્ય રીતે અમલ કરવામાં આવ્યો નથી અને પરિણામે, અધિનિયમ હેઠળ બાંધધરી આપવામાં આવેલા મફત શિક્ષણના અધિકારને સાકાર કરવામાં આવ્યો નથી અને તેથી, અહીં ઉપર ઉલ્લેખિત યોગ્ય નિર્દેશનની વિનંતી કરવામાં આવી છે.

૧૦. જવાબદાર સત્તાનું કારણ

આ અરજીમાં, આ અદાલતે ૧૧.૧૧.૨૦૧૪ પર આદેશ પસાર કર્યો હતો, જેમાં વિદ્વાન એ. જી. પી. ને અમુક પાસાઓ પર સંબંધિત અધિકારીનું સોગંદનામું

દાખલ કરવાનો નિર્દેશ આપવામાં આવ્યો હતો.ત્યારબાદ, ૦૯.૧૨.૨૦૧૪ પર પણ આ અદાલતે વધુ આદેશ પસાર કર્યો અને પ્રતિવાદી સત્તામંડળને ખાનગી શાળાઓમાં સમાજના નબળા વર્ગના રૂપ ટકા વિદ્યાર્થીઓના પ્રવેશ માટેની પ્રક્રિયા સમજાવીને સોગંદનામું દાખલ કરવા નિર્દેશ આપ્યો.

૧૦.૧ પ્રાથમિક શિક્ષણ નિયામકની કચેરીના વહીવટી અધિકારી (કાનૂની) એ અનુક્રમે ૦૨.૧૨.૨૦૧૪ અને ૦૫.૦૧.૨૦૧૫ ના બે સોગંદનામા દાખલ કર્યા છે.

૧૦.૨ ૦૨.૧૨.૨૦૧૪ તારીખનું સોગંદનામું સંકલનના પાનું ૨૨૨ પર છે, જેમાં પ્રતિવાદી સત્તામંડળે મુખ્યત્વે દલીલ કરી છે કે ગુજરાત રાજ્યમાં કુલ ૨૫૮૮ ખાનગી શાળાઓ કાર્યરત છે, જેમાં કુલ ૧૨૬૦૧ વિદ્યાર્થીઓને ઉપરોક્ત શાળાઓમાં પ્રવેશ આપવામાં આવ્યો છે.સંબંધિત શાળા કાયદાની જોગવાઈઓ અનુસાર ભરપાઈ કરવાના હેતુથી સંબંધિત જિલ્લા શિક્ષણ અધિકારી અથવા જિલ્લા પ્રાથમિક શિક્ષણ અધિકારીને અરજી કરશે અને ત્યારબાદ સંબંધિત ડીઈઓ અથવા ડીપીઈઓ રાજ્ય સરકાર દ્વારા આપવામાં આવેલી રકમમાંથી સંબંધિત શાળાને રકમ ચૂકવશે.રાજ્ય સરકારે કાયદાની કલમ ૧૨ મુજબ સંબંધિત શાળાઓને ભરપાઈ કરવાના હેતુથી વિવિધ ડીઈઓ અને ડીપીઈઓ ને

રૂ.૧૨,૬૦,૧૦,૦૦૦ ની રકમ ચૂકવી છે. રાજ્યએ અનુદાનના રૂપમાં દર વર્ષે વિદ્યાર્થી દીઠ રૂ.૧૦,૦૦૦/- પણ ચૂકવ્યા છે.

૧૦.૩ રાજ્ય સરકારે ૨૧.૦૨.૨૦૧૪ તારીખના ઠરાવ દ્વારા ખાનગી શાળાઓમાં સમાજના નબળા વર્ગના વિદ્યાર્થીઓ માટે રૂપ ટકા બેઠકો અનામત રાખી છે.૧૮૩૦૦ આ હેતુ માટે ગુજરાત રાજ્યમાં બેઠકો અનામત રાખવામાં આવી છે.પ્રાથમિક શિક્ષણ નિયામકની કચેરીએ સમગ્ર રાજ્યમાં ડીઈઓ, ડીપીઈઓ અને નગરપાલિકાઓના વહીવટી અધિકારીઓને પરિપત્રો બહાર પડ્યાં છે જેથી તે સુનિશ્ચિત કરી શકાય કે ૨૧.૦૨.૨૦૧૪ ના ઠરાવ અને કાયદાની જોગવાઈઓનું પાલન કરવામાં આવે.

૧૦.૪ સંકલનના પાનું ૨૩૭ પર રજૂ કરાયેલા ૦૫.૦૧.૨૦૧૫ ના સોગંદનામામાં, ઉપરોક્ત અધિકારીએ વધુમાં જણાવ્યું છે કે ૨૩.૦૫.૨૦૧૩ ના ઠરાવ દ્વારા, રાજ્ય સરકારે કાયદાની જોગવાઈઓ અનુસાર રૂપ ટકા બેઠકોના અમલીકરણ માટેની પ્રક્રિયા સૂચવી છે. આ ઠરાવ સંકલનના પાન ૨૪૩ પર રજૂ કરવામાં આવ્યો છે.

૧૦.૫ વધુમાં પ્રતિવાદી સત્તામંડળનો કિસ્સો એ છે કે ૦૨.૧૨.૨૦૧૪ તારીખના

અન્ય ઠરાવ દ્વારા, સરકારે ઠરાવ કર્યો છે કે કાયદાની કલમ ૧૨ (૧) ના ઉલ્લંઘનના કિસ્સામાં, પ્રથમ ઉલ્લંઘન માટે રૂ. ૧૦,૦૦૦/નો દંડ સૂચવવામાં આવ્યો છે અને ત્યારબાદના દરેક ઉલ્લંઘન માટે રૂ. ૨૫,૦૦૦/નો દંડ સૂચવવામાં આવ્યો છે.આ ઠરાવ સંકલનના પાન ૨૬૦ પર રજૂ કરવામાં આવ્યો છે.

૧૦.૬ ૦૨.૧૨.૨૦૧૪ ના ઠરાવના પેરા ૨ મુજબ, જો સંબંધિત શાળા લાદવામાં

આવેલા દંડની ચૂકવણી કરવામાં નિષ્ફળ જાય અથવા જો સંબંધિત શાળા પાંચ વખતની જોગવાઈઓનું ઉલ્લંઘન કરે તો આવા કિસ્સામાં શાળા અથવા સંસ્થા તેની નોંધણી રદ કરવા માટે કાર્યવાહી કરવા માટે જવાબદાર છે.

૧૦.૭ આમ, પ્રતિવાદી સત્તામંડળનો કેસ છે કે રાજ્ય સરકારે અધિનિયમ અને

નિયમોની જોગવાઈઓના યોગ્ય અમલીકરણ માટે અસરકારક પગલાં લીધાં છે.

૧૦.૮ ખાનગી પ્રતિવાદીઓ એટલે કે વિવિધ શાળાઓએ મુખ્યત્વે સોગંદનામા

પર જણાવ્યું છે કે જ્યારે પણ ડીઈઓ ની કચેરી દ્વારા વિદ્યાર્થીના

પ્રવેશ અંગે કોઈ અરજી મોકલવામાં આવે છે ત્યારે તેઓએ આવા વિદ્યાર્થીને પ્રવેશ આપ્યો છે.જો કે, જો સંબંધિત વિદ્યાર્થીના માતા-પિતા દ્વારા સંપૂર્ણ વિગતો આપવામાં ન આવે, તો પ્રવેશ નકારવામાં આવે છે.

લેખિત અરજી પી. આઈ. એલ. નં.૫૧/૧૫

૧૧. અત્યાર સુધી અન્ય એક રિટ પિટિશન પીઆઈએલ નં.૫૧/૧૫, અરજદાર નંબર ૧ નો કેસ એ છે કે તે સોસાયટી નોંધણી અધિનિયમ, ૧૮૬૦ હેઠળ નોંધાયેલ સોસાયટી છે અને બોમ્બે પબ્લિક ટ્રસ્ટ અધિનિયમ હેઠળ જાહેર સમાવતી ટ્રસ્ટ તરીકે પણ નોંધાયેલ છે અને અનુસૂચિત જાતિ અને અનુસૂચિત જનજાતિ અને બાળકોના અધિકારોના રક્ષણની પ્રવૃત્તિઓમાં રોકાયેલ છે.

૧૧.૧ અરજદારોનો કેસ છે કે સંસદે બાળકોના મફત અને ફરજિયાત શિક્ષણના અધિકાર અધિનિયમ, ૨૦૦૮ લાગુ કર્યો છે.તેની કલમ ૩ બાળકના મફત અને ફરજિયાત શિક્ષણના અધિકારની જોગવાઈ કરે છે.

૧૧.૨ કાયદાની કલમ ૧૨ (૧) કલમ ૨ (એન) (૩) માં ઉલ્લેખિત શાળાઓ અથવા કાયદાની કલમ ૨ (એન) (૪) માં ઉલ્લેખિત શાળાઓમાં રૂપ ટકા કપોટાની જોગવાઈ કરે છે.

૧૧.૩ ગુજરાત રાજ્યએ બાળકોના મફત અને ફરજિયાત શિક્ષણના અધિકારના નિયમો, ૨૦૧૨ લાગુ કર્યા છે.

૧૧.૪ અરજદારની ફરિયાદ છે કે આ કાયદો વર્ષ ૨૦૦૯માં અમલમાં આવ્યો હોવા છતાં અને ગુજરાત રાજ્ય દ્વારા વર્ષ ૨૦૧૨માં નિયમો ઘડવામાં આવ્યા હોવા છતાં, પ્રતિવાદી અધિકારીઓની નિષ્ક્રિયતા, ઉદાસીનતા, ઉદાસીનતા અને સુસ્તીને કારણે કાયદાનું અમલીકરણ માત્ર કાગળ પર જ રહ્યું છે.માત્ર એક પ્રદર્શન કરવામાં આવી રહ્યું છે કે આ કાયદો લાગુ કરવામાં આવ્યો છે પરંતુ હકીકતમાં જરૂરિયાતમંદ બાળકોને આ ફાયદાકારક કાયદાનો લાભ મળતો નથી.

૧૧.૫ રાજ્ય સરકારે આ કાયદાની જોગવાઈઓનો વ્યાપક પ્રચાર કર્યો નથી, જેના પરિણામે રાજ્યના મોટા ભાગમાં લાભદાયી કાયદાની જોગવાઈઓ વિશે વાસ્તવિક લાભાર્થીઓ અજાણ છે.તેવી જ રીતે, કાયદાની જોગવાઈઓનો અમલ કરવાની ઈચ્છાના અભાવ અને કાયદાની

જોગવાઈઓ અનુસાર વિદ્યાર્થીઓને પ્રવેશ આપવામાં ખાનગી બિન-સહાયિત શાળાઓની ઉદાસીનતાને કારણે, આ કાયદાનો લાભ વાસ્તવિક લાભાર્થીઓ/જરૂરિયાતમંદ વર્ગ સુધી પહોંચી શકાયો નથી, જેના માટે તે ઘડવામાં આવ્યો છે.

૧૧.૬ અરજદારોનો કેસ છે કે શૈક્ષણિક વર્ષ ૨૦૧૪ માટે પ્રવેશ માટેની પ્રક્રિયા સમયસર હાથ ધરવી જરૂરી હતી.જો કે, અરજદારની માહિતી અનુસાર, બિનઅનુભવી શાળાઓમાં પ્રવેશ મેળવવા માંગતા ૧૦૦૦ પાત્ર વિદ્યાર્થીઓમાંથી માત્ર ૪૦૦ વિદ્યાર્થીઓ જ પ્રવેશ મેળવવામાં સફળ રહ્યા હતા.મોટાભાગની શાળાઓમાં શાળા સત્તાવાળાઓ વિદ્યાર્થીઓને પ્રવેશ આપવા માટે બિલકુલ તૈયાર નથી.જ્યારે કોઈ વિદ્યાર્થી/વાલીઓ આ કાયદા હેઠળ પ્રવેશ માટે શાળાનો સંપર્ક કરે છે, ત્યારે સંબંધિત શાળા સંખ્યાબંધ બહાનું લઈને બહાર આવે છે અને જ્યારે વાલીઓ જિલ્લા શિક્ષણ અધિકારીનો સંપર્ક કરે છે, ત્યારે તેમને સંતોષકારક જવાબ મળતો નથી.કેટલાક કિસ્સાઓમાં, ડીઈઓ શાળા સત્તાવાળાઓને પત્ર લખે છે પરંતુ શાળા સત્તાવાળાઓ એક અથવા અન્ય કારણોસર પ્રવેશ આપવાનો ઇનકાર કરે છે.

૧૧.૭ આમ, અરજદારોની ફરિયાદ એ છે કે આ કાયદો વર્ષ ૨૦૦૯ માં અમલમાં આવ્યો હોવા છતાં, ૫ વર્ષથી વધુ સમય વીતી ગયા પછી પણ, ગુજરાત રાજ્યમાં નિષ્ક્રિયતા, ઉદાસીનતા, ઉદાસીનતા, સુસ્તી અને પ્રતિવાદીઓ અને બિન-સહાયિત શાળાઓ વચ્ચેના જોડાણને કારણે તેનો સંપૂર્ણ અને યોગ્ય રીતે અમલ કરવામાં આવ્યો નથી.

૧૨. વર્તમાન અરજદારો અનુસાર પણ, રિટ પિટિશન પી. આઈ. એલ. નં.૧૯૩/૧૪ ના અરજદારોના સંદર્ભમાં અમારા દ્વારા અહીં ઉપર ઉલ્લેખિત અધિનિયમ, નિયમો અને સરકારની નીતિની જોગવાઈઓનો અમલ ન કરવા માટે ફરિયાદ સમાન છે અને તેથી, અમને ફરી એકવાર તે જ પુનરાવર્તન કરવું યોગ્ય લાગતું નથી.પરંતુ તે જણાવવા માટે પૂરતું છે કે વર્તમાન અરજીમાં પણ કરવામાં આવેલી પ્રાર્થનાઓ નોંધપાત્ર રીતે રિટ પિટિશન પી. આઈ. એલ. નં.૧૯૩/૧૪ જેવી જ છે.પરંતુ એકમાત્ર તફાવત એ છે કે આ અરજીમાં અરજદારોએ દલિત વિદ્યાર્થીઓ અને નબળા વર્ગના વર્ગનું વ્યાપક ચિત્ર આપવાનો પ્રયાસ કર્યો છે અને આવા વિદ્યાર્થીઓના કાયદા, નિયમો અને સરકારની નીતિના અમલીકરણ માટેના અધિકારો સેવામાં દબાવવામાં આવે છે.કોઈ પણ સંજોગોમાં, અરજદારોની અંતિમ વિનંતી અધિનિયમ, નિયમો અને નીતિના યોગ્ય અમલીકરણ માટે છે જેથી અધિનિયમ હેઠળ બાંધધરીકૃત મફત

શિક્ષણના અધિકારની પ્રાપ્તિ સુનિશ્ચિત કરી શકાય. તે સાચું છે કે અરજદારોએ ૨૦૦૯ થી કાયદાની પૂર્વલક્ષી અસર આપવા માટે વિનંતી કરી છે અને ફી પરત કરવા માટે પણ વિનંતી કરી છે પરંતુ અમે કાયદાનો વ્યાપ અને વ્યાપ, તેના અમલીકરણ, પદ્ધતિ વગેરે પર વિચાર કર્યા પછી પછીના તબક્કે ઉપરોક્ત પાસાને ધ્યાનમાં લઈશું.

૧૩. જવાબદાર સત્તાનું કારણ

૧૩.૧ વહીવટી અધિકારી (કાનૂની), પ્રાથમિક શિક્ષણ નિયામક, એ સોગંદનામું દાખલ કર્યું છે જે પાન ૧૨૬ પર છે જેમાં જણાવવામાં આવ્યું છે કે વર્ષ ૨૦૧૪-૧૫માં ત્રણ દૈનિક અખબારોમાં ૦૨.૦૨.૨૦૧૪ પર જાહેર જાહેરાતો બહાર પાડવામાં આવી હતી. 'દિવ્ય ભાસ્કર', 'સંદેશ' અને 'ગુજરાત સમાચાર', જે દરેક અમદાવાદમાં વ્યાપક પ્રસાર ધરાવે છે.ઉપરોક્ત જાહેરાતોમાં એવું નક્કી કરવામાં આવ્યું છે કે ૦૩.૦૨.૨૦૧૪ થી ૧૫.૦૨.૨૦૧૪ વચ્ચે માતાપિતા/વાલી આવક પ્રમાણપત્ર સાથે અરજી ફોર્મ મેળવી શકે છે અને જિલ્લા શિક્ષણ અધિકારી, અમદાવાદ સમક્ષ અરજી કરી શકે છે.ઉપરોક્ત જાહેરાતો અનુસાર, ૨૦૦૦ બેઠકો માટે ૧૩૭૮ અરજીઓ પ્રાપ્ત થઈ હતી.ત્યારબાદ, ઉપરોક્ત તમામ ત્રણ અખબારોમાં ૦૪.૦૬.૨૦૧૪ પર

જાહેરાતો ફરીથી પ્રકાશિત કરવામાં આવી હતી, જેમાં અરજી મેળવવા અને જમા કરાવવાનો સમયગાળો લંબાવવામાં આવ્યો હતો.અરજીઓ અને દસ્તાવેજો પ્રાપ્ત થયા પછી તે સંબંધિત શાળાઓને મોકલવામાં આવ્યા હતા અને સંબંધિત વિદ્યાર્થીઓને પ્રવેશ આપવામાં આવ્યા હતા.કેટલાક કિસ્સાઓમાં, શાળાઓએ ચોક્કસ વિગતો માંગી હતી અને તેથી વાલીઓને શાળા સત્તામંડળ દ્વારા ચકાસણી માટે નિયત દસ્તાવેજો અને વિગતો સાથે સંબંધિત શાળા સાથે ફોલોઅપ કરવા માટે જાણ કરવામાં આવી હતી.૧૫૦૯ માન્ય અરજીઓમાંથી ૭૧૦ વિદ્યાર્થીઓને શાળાઓ દ્વારા પ્રવેશ આપવામાં આવ્યો હતો.ડીઈઓએ સંબંધિત શાળાઓ પાસેથી અહેવાલ માંગ્યો હતો.

૧૩.૨ ડીઈઓ અને ડીપીઈઓ ને વર્ષ ૨૦૧૪-૨૦૧૫ માટે લેખિતમાં કોઈ ફરિયાદ મળી નથી.

૧૩.૩ વર્ષ ૨૦૧૫-૧૬ માટે ડીઈઓ, અમદાવાદ શહેર માટે ૩૦૦૦ બેઠકો ફાળવવામાં આવી છે અને ડીપીઈઓ માટે ૨૫૦૦ બેઠકો અમદાવાદ ગ્રામીણ માટે ફાળવવામાં આવી છે.સંબંધિત અખબારોમાં જાહેર જાહેરાતો બહાર પાડવામાં આવી હતી.જાન્યુઆરી ૨૦૧૫માં, ડીઈઓ, અમદાવાદ દ્વારા ૮૦૦ શાળાઓમાં કાર્યશાળાઓનું આયોજન કરવામાં આવ્યું હતું અને આચાર્યો, શિક્ષકો અને શાળા વ્યવસ્થાપનને કાયદાની

જોગવાઈઓ વિશે શિક્ષિત કરવામાં આવ્યા હતા. અમદાવાદ મ્યુનિસિપલ કમિશનરની અધ્યક્ષતામાં બેઠક બોલાવવામાં આવી હતી જ્યાં કાયદાના અસરકારક અમલીકરણ માટે મહત્વપૂર્ણ નિર્ણય લેવામાં આવ્યો હતો.૨૮.૦૧.૨૦૧૫ પર પત્રકાર પરિષદ યોજવામાં આવી હતી અને સમગ્ર મીડિયાને કાયદાની જોગવાઈઓ અંગે મહત્તમ પ્રચાર કરવા માટે કહેવામાં આવ્યું હતું.

૧૩.૪ આઈઆઈએમ, અમદાવાદના વિદ્યાર્થીઓ, એસસીએસટી અને બક્ષી પંચના સમાજ કલ્યાણ અધિકારી, આઈસીડીએસ અધિકારીઓ, બ્લોક રિસોર્સ કોઓર્ડિનેટર વગેરે આ કાયદા હેઠળ અરજીના પ્રચાર અને સુવિધામાં સામેલ હતા.

૧૩.૫ ૩, ૦૦૦ બેઠકો માટેની જાહેરાતો અને પ્રચારને કારણે અમદાવાદ શહેર માટે અને અમદાવાદ જિલ્લા માટે ૫,૪૦૦ અરજીઓ પ્રાપ્ત થઈ છે, ૨૫૦૦ બેઠકોમાંથી ૨૪૦૬ અરજીઓ પ્રાપ્ત થઈ છે.૩૮૧ વિદ્યાર્થીઓ માટે પ્રવેશ સુરક્ષિત કરવા માટે શાળાઓ નક્કી કરવામાં આવી છે.

૧૩.૬ આમ, પ્રતિવાદી અધિકારીઓની બાબત એ છે કે કાયદાની જોગવાઈઓના યોગ્ય અમલીકરણ માટે રાજ્ય સત્તામંડળો અને વિભાગના અધિકારીઓ દ્વારા પ્રયાસ કરવામા આવે છે.

૧૩.૭ પ્રતિવાદી નં.૭૩ ના સોગંદનામામાં, જે પાનું ૪૦૧ પર છે, તે કથિત પ્રતિવાદીનો કેસ છે કે આ શાળા કેન્દ્રીય બોર્ડ સંલગ્ન શાળા છે.તે એક સ્વ-ધિરાણ/બિન-સહાયિત શાળા છે જે સરકારી અથવા સ્થાનિક સત્તાવાળાઓ પાસેથી તેના ખર્ચને પહોંચી વળવા માટે કોઈ પણ પ્રકારની સહાય અથવા અનુદાન મેળવતી નથી.આ શાળા લઘુમતી શાળાની વ્યાખ્યામાં પણ આવે છે અને તેથી આ અધિનિયમ અને નિયમોની જોગવાઈઓ લઘુમતી બિન-સહાયિત શાળાઓને લાગુ પડતી નથી.

૧૪. આપણે અધિનિયમ અને નિયમોની જોગવાઈઓ પર વિચાર કરીએ તે પહેલાં, શરૂઆતમાં આપણે ઉદ્દેખ કરી શકીએ કે આ અધિનિયમનો ઉદ્દેશ ૬ થી ૧૪ વર્ષની વયના તમામ બાળકોને મફત અને ફરજિયાત શિક્ષણ પ્રદાન કરવાનો છે.આ કાયદાની બંધારણીય માન્યતાને બંધારણીય અદાલત સમક્ષ પડકારવામાં આવી હતી અને આખરે સર્વોચ્ચ અદાલતે સોસાયટી ઓફ અનએડેડ પી. સ્કૂલ્સ ઓફ રાજસ્થાન (ઉપરોક્ત) ના કેસમાં તેના નિર્ણયમાં તેના બહુમતી નિર્ણય

દ્વારા તારણ કાઢ્યું છે, જે વધુ સારી રીતે પેરા ૨૦ અને ૨૧ માંથી કાઢી શકાય છે જે નીચે મુજબ વાંચે છે:

“૨૦.તદનુસાર, અમે માનીએ છીએ કે બાળકોના મફત અને ફરજિયાત શિક્ષણના અધિકાર અધિનિયમ, ૨૦૦૯ બંધારણીય રીતે માન્ય છે અને તે નીચેની બાબતોને લાગુ પડશે:

(યોગ્ય સરકાર અથવા સ્થાનિક સત્તામંડળ દ્વારા સ્થાપિત, માલિકીની અથવા નિયંત્રિત શાળા;

((૨) સહાયિત લઘુમતી શાળા (ઓ) સહિત સહાયિત શાળા, જે યોગ્ય સરકાર અથવા સ્થાનિક સત્તામંડળ પાસેથી તેના સંપૂર્ણ અથવા અમુક ખર્ચને પહોંચી વળવા માટે સહાય અથવા અનુદાન મેળવે છે;

((૩) ચોક્કસ વર્ગની શાળા; અને

((૪) બિન-સહાયિત બિન-લઘુમતી શાળા કે જે યોગ્ય સરકાર અથવા સ્થાનિક સત્તાધિકારી પાસેથી તેના ખર્ચને પહોંચી વળવા માટે કોઈપણ પ્રકારની સહાય અથવા અનુદાન પ્રાપ્ત કરતી નથી.

જો કે, ઉપરોક્ત ૨૦૦૯નો કાયદો અને ખાસ કરીને કલમ ૧૨ (૧) (સી) અને ૧૮ (૩) કલમ ૩૦ (૧) હેઠળ બિન-સહાયિત લઘુમતી શાળાઓને આપવામાં આવેલી મૂળભૂત સ્વતંત્રતાનું ઉદ્ધંધન કરે છે અને પરિણામે, આર. એમ. ડી. ચમરબાગવાલા વિરુદ્ધ ભારત સંઘ [૧૯૫૭ એસસીઆર ૯૩૦:(એ. આઈ. આર. ૧૯૫૭ એસ. સી. ૬૨૮)] વિભાજનશીલતાનો સિદ્ધાંત, ઉપરોક્ત ૨૦૦૯નો કાયદો આવી શાળાઓને લાગુ પડશે નહીં.

૨૧. આ ચુકાદો આજથી અમલમાં આવશે.બીજા શબ્દોમાં કહીએ તો, આ શૈક્ષણિક વર્ષ ૨૦૧૨-૧૩થી લાગુ થશે.જો કે, આ ચુકાદાની જાહેરાત પહેલાં બિન-સહાયિત લઘુમતી શાળાઓ દ્વારા આપવામાં આવતા પ્રવેશો ફરી ખોલવામાં આવશે નહીં.”

૧૫. ઉપરોક્ત નિષ્કર્ષ, જો પેરા ૨૦ના પ્રકાશમાં ધ્યાનમાં લેવામાં આવે, તો સ્પષ્ટપણે દર્શાવે છે કે આ કાયદો તમામ શાળાઓને લાગુ પડશે, એટલે કે.

(૧) યોગ્ય સરકાર અથવા સ્થાનિક સત્તા દ્વારા સ્થાપિત અને નિયંત્રિત શાળા.

(૨) સરકાર અથવા સ્થાનિક સત્તામંડળ પાસેથી અનુદાન મેળવનારી સહાયિત લઘુમતી શાળા.

(૩) નિર્દિષ્ટ શ્રેણીની શાળા.

(૪) બિન-સહાયિત બિન-લઘુમતી શાળાઓને અનુદાન મળતું નથી.

જોકે, આ કાયદો બિન-સહાયિત લઘુમતી શાળાઓને લાગુ પડશે નહીં

૧૬. વધુમાં, સર્વોચ્ચ અદાલતે પેરા ૨૧માં અવલોકન કર્યું છે તેમ, ચુકાદો ૨૦૧૨-૨૦૧૩ના શૈક્ષણિક વર્ષથી લાગુ થશે.આ સંજોગોમાં, ૨૦૦૯-૨૦૧૦થી પાછલી અસર આપવા માટે રિટ પિટિશન પી. આઈ. એલ. નં. ૫૧/૧૫ માં અરજદારો દ્વારા કરવામાં આવેલી વિનંતીઓમાંની એકમાં ઊભા રહેવા માટે કોઈ પગ નહીં હોય અને અમને આ સંબંધમાં કોઈ વધુ અવલોકનો કરવા યોગ્ય નથી લાગતું.પરંતુ સર્વોચ્ચ અદાલતના નિર્ણય સાથે વાંચવામાં આવેલો કાયદો ૨૦૧૨ના શૈક્ષણિક વર્ષ ૨૦૧૩થી લાગુ થશે અને વધુ ચોક્કસપણે કહીએ તો, ઉપરોક્ત ઉલ્લેખિત બાબતમાં ઉપરોક્ત ઉલ્લેખિત નિર્ણયમાં સર્વોચ્ચ અદાલતના નિર્ણય પછી અથવા કોઈ એમ કહી શકે કે તે ૧૨.૦૪.૨૦૧૨ પછી સંભવિત રીતે લાગુ થશે કારણ કે ઉપરોક્ત તારીખે સર્વોચ્ચ અદાલત દ્વારા નિર્ણય આપવામાં આવ્યો છે.

૧૭. હવે આપણે કાયદાની જોગવાઈઓ પર વિચાર કરી શકીએ છીએ.

૧૮. આ કાયદા હેઠળ વિનામૂલ્યે અને ફરજિયાત શિક્ષણના અધિકાર પર કોઈ વિવાદ ન હોવાથી, અમને આ સંબંધમાં ચર્ચા કરવી યોગ્ય નથી લાગતી, સિવાય કે વિનામૂલ્યે અને ફરજિયાત શિક્ષણના અધિકારના પ્રકરણ II હેઠળની કલમ ૩,૪ અને પનું પુનઃઉત્પાદન, જે નીચે મુજબ છે.

“૩. બાળકને મફત અને ફરજિયાત શિક્ષણનો અધિકાર.(૧) કલમ ૨ની કલમ (ડી) અથવા કલમ (ઈ) માં ઉલ્લેખિત બાળક સહિત છથી ચૌદ વર્ષની વયના દરેક બાળકને તેનું અથવા તેણીનું પ્રાથમિક શિક્ષણ પૂર્ણ થાય ત્યાં સુધી પડોશની શાળામાં મફત અને ફરજિયાત શિક્ષણનો અધિકાર રહેશે.

(૨) પેટા કલમ (૧) ના હેતુ માટે, કોઈ પણ બાળક કોઈ પણ પ્રકારની ફી અથવા ખર્ચ અથવા ખર્ચ ચૂકવવા માટે જવાબદાર રહેશે નહીં જે તેને અથવા તેણીને પ્રાથમિક શિક્ષણ મેળવવામાં અને પૂર્ણ કરવામાં અટકાવી શકે.

(૩) વિકલાંગ વ્યક્તિઓ (સમાન તકો, અધિકારોનું રક્ષણ અને સંપૂર્ણ ભાગીદારી) અધિનિયમ, ૧૯૯૫ની જોગવાઈઓ પર પૂર્વગ્રહ વિના કલમ ૨ની કલમ (ઈઈ) ની પેટા કલમ (એ) માં ઉલ્લેખિત વિકલાંગ બાળકને

અને કલમ ૨ની કલમ (ઈઈ) ની પેટા કલમ (બી) અને (સી) માં ઉલ્લેખિત બાળકને મફત અને ફરજિયાત પ્રાથમિક શિક્ષણ મેળવવાનો સમાન અધિકાર હશે, જે વિકલાંગ બાળકોને વિકલાંગ વ્યક્તિઓ (સમાન તકો, અધિકારોનું રક્ષણ અને સંપૂર્ણ ભાગીદારી) અધિનિયમ, ૧૯૯૫ના પ્રકરણ ૫ ની જોગવાઈઓ હેઠળ છે.

પૂરી પાડવામાં આવેલ છે કે કલમ (એચ) માં ઉલ્લેખિત "બહુવિધ અપંગતા" ધરાવતું બાળક અને ઓટીઝમ, સેરેબ્રલ પાલ્સી, મેન્ટલ રિટાર્ડેશન અને બહુવિધ અપંગતા અધિનિયમ, ૧૯૯૯ સાથે વ્યક્તિઓના કલ્યાણ માટે રાષ્ટ્રીય ટ્રસ્ટની કલમ ૨ ની કલમ (ઓ) માં ઉલ્લેખિત "ગંભીર અપંગતા" ધરાવતું બાળક પણ ઘર આધારિત શિક્ષણનો વિકલ્પ પસંદ કરી શકે છે.

૪. પ્રાથમિક શિક્ષણમાં દાખલ ન થયેલા અથવા પૂર્ણ ન કરેલા બાળકો માટે વિશેષ જોગવાઈઓ.જો છ વર્ષથી વધુ ઉંમરના બાળકને કોઈ શાળામાં પ્રવેશ આપવામાં આવ્યો ન હોય અથવા દાખલ કરવામાં આવ્યો હોય, તો તે તેનું અથવા તેણીનું પ્રાથમિક શિક્ષણ પૂર્ણ કરી શકતો ન હોય, તો તેને અથવા તેણીને તેની ઉંમરને અનુરૂપ વર્ગમાં પ્રવેશ આપવામાં આવશે.

પરંતુ જ્યાં બાળકને તેની અથવા તેણીની ઉંમરને અનુરૂપ વર્ગમાં સીધો પ્રવેશ આપવામાં આવે છે, ત્યાં તેને અથવા તેણીને અન્યની સમકક્ષ રહેવા માટે, નિયત કરવામાં આવે તે રીતે અને સમયમર્યાદામાં વિશેષ તાલીમ મેળવવાનો અધિકાર રહેશે.

વધુમાં જોગવાઈ કરવામાં આવી છે કે આ રીતે પ્રાથમિક શિક્ષણમાં પ્રવેશ મેળવનાર બાળક ચોંદ વર્ષ પછી પણ પ્રાથમિક શિક્ષણ પૂર્ણ થાય ત્યાં સુધી મફત શિક્ષણ મેળવવા માટે હકદાર રહેશે.

પ. અન્ય શાળામાં સ્થાનાંતરણનો અધિકાર.(૧) શાળામાં પ્રાથમિક શિક્ષણ પૂર્ણ કરવાની કોઈ જોગવાઈ ન હોય તો બાળકને તેનું અથવા તેણીનું પ્રાથમિક શિક્ષણ પૂર્ણ કરવા માટે કલમ ૨ની કલમ (એન) ની પેટા કલમ (૩) અને (૪) માં નિર્દિષ્ટ શાળાને બાદ કરતાં અન્ય કોઈ શાળામાં ટ્રાન્સફર મેળવવાનો અધિકાર રહેશે.

(૨) જ્યાં કોઈ બાળકને કોઈ પણ કારણોસર રાજ્યની અંદર અથવા બહાર એક શાળાથી બીજી શાળામાં જવું પડે છે, ત્યાં આવા બાળકને તેનું અથવા તેણીનું પ્રાથમિક શિક્ષણ પૂર્ણ કરવા માટે કલમ ૨ના ખંડ (એન) ની

પેટા કલમ (૩) અને (૪) માં નિર્દિષ્ટ શાળાને બાદ કરતાં અન્ય કોઈપણ શાળામાં ટ્રાન્સફર મેળવવાનો અધિકાર રહેશે.

(૩) આવી અન્ય શાળામાં પ્રવેશ મેળવવા માટે, જ્યાં આવા બાળકને છેલ્લે દાખલ કરવામાં આવ્યું હતું તે શાળાના મુખ્ય શિક્ષક અથવા પ્રભારીએ તાત્કાલિક ટ્રાન્સફર પ્રમાણપત્ર બહાર પાડવું પડશે.

પરંતુ ટ્રાન્સફર પ્રમાણપત્ર રજૂ કરવામાં વિલંબ એ આવી અન્ય શાળામાં પ્રવેશમાં વિલંબ કરવા અથવા નકારવા માટેનો આધાર રહેશે નહીં. વધુમાં જોગવાઈ કરવામાં આવી છે કે ટ્રાન્સફર પ્રમાણપત્ર જારી કરવામાં વિલંબ કરનાર શાળાના મુખ્ય શિક્ષક અથવા પ્રભારી તેને અથવા તેણીને લાગુ પડતા સેવા નિયમો હેઠળ શિસ્તભંગની કાર્યવાહી માટે જવાબદાર રહેશે.”

૧૯. કાયદાનું પ્રકરણ ૩ યોગ્ય સરકાર, સ્થાનિક સત્તામંડળ અને વાલીઓની ફરજોની જોગવાઈ કરે છે. આ અધિનિયમની કલમ ૬ યોગ્ય સરકાર અને સ્થાનિક સત્તામંડળની ફરજો માટે જોગવાઈ કરે છે કે જો ત્રણ વર્ષના સમયગાળામાં પડોશી વિસ્તારમાં શાળા સ્થાપિત કરવામાં ન આવે, પરંતુ પડોશી વિસ્તારની મર્યાદા નક્કી કરવામાં આવે. આ કાયદાની કલમ ૭ કેન્દ્ર સરકાર અને રાજ્ય સરકાર વચ્ચે નાણાકીય અને અન્ય જવાબદારીઓની વહેંચણીની જોગવાઈ કરે છે. કલમ

૮ દરેક બાળકને મફત અને ફરજિયાત શિક્ષણ પ્રદાન કરવાની યોગ્ય સરકારની ફરજો પૂરી પાડે છે.કલમ ૯ દરેક બાળકને મફત અને ફરજિયાત પ્રાથમિક શિક્ષણ પ્રદાન કરવાની સ્થાનિક સત્તામંડળની ફરજોની જોગવાઈ કરે છે.કલમ ૧૦ માતાપિતા અને વાલીઓ પર તેમના બાળક અથવા વોર્ડને દાખલ કરવા અથવા દાખલ કરાવવાની ફરજ પૂરી પાડે છે, જેમ કે કેસ હોઈ શકે છે.કલમ ૧૧ બાળકોને ૬ વર્ષની ઉંમર પૂર્ણ ન થાય ત્યાં સુધી પૂર્વશાળાનું શિક્ષણ પ્રદાન કરવા માટે યોગ્ય સરકારની જોગવાઈ કરે છે.

૨૦. પ્રકરણ ૪ શાળા અને શિક્ષકોની જવાબદારીની જોગવાઈ કરે છે.કલમ ૧૨ શાળા પર મફત અને ફરજિયાત શિક્ષણની જવાબદારીની જોગવાઈ કરે છે અને આ રીતે થયેલા ખર્ચની ભરપાઈ રાજ્ય દ્વારા અથવા બાળક પાસેથી વસૂલવામાં આવેલી વાસ્તવિક રકમ, જે નિર્ધારિત રીતે ઓછી હોય તે રીતે કરવામાં આવે છે.કાયદાની કલમ ૧૩ પ્રવેશ માટે કેપિટેશન ફી અને સ્કીર્નીંગ પ્રક્રિયાને પ્રતિબંધિત કરે છે અને જો કલમ ૧૩ (૧) નું ઉલ્લંઘન કરવામાં આવે તો, દંડની સજા કરવામાં આવે છે જે પ્રથમ ઉલ્લંઘન માટે રૂ.૨૫,૦૦૦/અને પછીના દરેક ઉલ્લંઘન માટે રૂ.૫૦,૦૦૦/સુધી વધી શકે છે.કાયદાની કલમ ૧૫ એવી જોગવાઈ કરે છે કે જો કોઈ પણ બાળક શૈક્ષણિક વર્ષની શરૂઆતમાં અથવા વિસ્તૃત સમયગાળાની અંદર અરજી કરે તો તેને પ્રવેશ આપવાનો ઈનકાર કરવામાં આવશે નહીં.કાયદાની કલમ ૧૬ કોઈપણ બેઠકને અટકાવવાની

જોગવાઈ કરે છે અને શાળામાંથી હકાલપટ્ટી પર પ્રતિબંધ મૂકે છે.કાયદાની કલમ ૧૭ બાળકને શારીરિક સજા અને માનસિક સતામણી પર પ્રતિબંધ મૂકવાની જોગવાઈ કરે છે.કલમ ૧૮ એ જોગવાઈ કરે છે કે નોંધણીનું પ્રમાણપત્ર મેળવ્યા વિના શાળાની સ્થાપના કરવામાં આવશે નહીં.કલમ ૧૯ શાળા માટે વિવિધ ધોરણો અને ધોરણોની જોગવાઈ કરે છે.કલમ ૨૧ શાળા વ્યવસ્થાપન સમિતિની રચનાની જોગવાઈ કરે છે.કાયદાની કલમ ૨૨ શાળા વિકાસ યોજનાની જોગવાઈ કરે છે.કાયદાની કલમ ૨૩ નિયુક્તિ માટેની લાયકાત અને શિક્ષકોની સેવાની શરતો અને નિયમોની જોગવાઈ કરે છે.કાયદાની કલમ ૨૪ શિક્ષકોની ફરજો અને ફરિયાદોના નિવારણની જોગવાઈ કરે છે.શિક્ષક સામેની ફરિયાદોનું નિવારણ જે રીતે સૂચવવામાં આવે તે રીતે કરવામાં આવશે.કાયદાની કલમ ૨૫ વિદ્યાર્થી શિક્ષક ગુણોત્તરની જોગવાઈ કરે છે.કાયદાની કલમ ૨૬ શિક્ષકની ખાલી જગ્યાઓ ભરવાની જોગવાઈ કરે છે.કાયદાની કલમ ૨૭ વસ્તી ગણતરી, આપત્તિ રાહત ફરજો અથવા સ્થાનિક સત્તામંડળ અથવા રાજ્ય વિધાનસભાઓ અથવા સંસદની ચૂંટણીને લગતી ફરજો સિવાય બિન-શૈક્ષણિક હેતુઓ માટે શિક્ષકોની નિમણૂક પર પ્રતિબંધ મૂકે છે.કાયદાની કલમ ૨૮ શિક્ષકો દ્વારા ખાનગી ટ્યુશન પર પ્રતિબંધ મૂકે છે.

૨૧. પ્રકરણ ૫ અભ્યાસક્રમ અને પ્રાથમિક શિક્ષણની જોગવાઈ કરે છે.તેના કાયદાની કલમ ૨૯ અભ્યાસક્રમ અને મૂલ્યાંકન પ્રક્રિયાની જોગવાઈ કરે છે.કાયદાની કલમ ૩૦ પરીક્ષા અને સમાપ્તિ પ્રમાણપત્રની જોગવાઈ કરે છે.

૨૨. કાયદાની ઉપરોક્ત ઉલ્લેખિત જોગવાઈઓ સુધી, અધિકારો, ફરજો અને ધોરણો અને ધોરણો પૂરા પાડવામાં આવે છે.જોકે, છઠ્ઠા પ્રકરણમાં બાળકોના અધિકારોનું રક્ષણ કરવાની જોગવાઈ છે.આ કાયદાની કલમ ૩૧ (૧) રાષ્ટ્રીય બાળ અધિકાર સંરક્ષણ આયોગની રચનાની જોગવાઈ કરે છે.આ અધિનિયમની કલમ ૩૧ (૨) રાજ્ય આયોગને મફત અને ફરજિયાત શિક્ષણના બાળ અધિકારો સંબંધિત બાબતોની તપાસ કરવાની અને બાળ અધિકાર સંરક્ષણ આયોગ અધિનિયમ, ૨૦૦૫ (ત્યારબાદ "બાળ અધિકાર અધિનિયમ" તરીકે ઓળખવામાં આવે છે) ની કલમ ૧૫ અને ૨૪ જેવી જ શક્તિ પ્રદાન કરે છે.કલમ ૩૧ની પેટા કલમ (૩) એ જોગવાઈ કરે છે કે જ્યાં રાજ્યમાં બાળ અધિકાર સંરક્ષણ માટે રાજ્ય આયોગની રચના કરવામાં આવી નથી, ત્યાં યોગ્ય સરકાર પેટા કલમ ૧૧ની કલમ (એ) થી (સી) માં નિર્દિષ્ટ કાર્યો કરવાના હેતુથી નિયત કરવામાં આવે તેવી રીતે સત્તામંડળની રચના કરી શકે છે.કાયદાની કલમ ૩૨ કાયદાની કલમ ૩૧ માં પૂરી પાડવામાં આવેલી પદ્ધતિ ઉપરાંત અધિકારક્ષેત્ર ધરાવતી સ્થાનિક સત્તા સમક્ષ ફરિયાદોના નિવારણની જોગવાઈ કરે છે. જો કે,

સ્થાનિક સત્તામંડળના આદેશને રાજ્ય આયોગને અપીલપાત્ર બનાવવામાં આવે છે.

૨૩. કાયદાની કલમ ૩૩ અને ૩૪ની અન્ય જોગવાઈઓ રાષ્ટ્રીય સલાહકાર પરિષદ, રાજ્ય સલાહકાર પરિષદ વગેરેની રચના માટે છે. પરચુરણ શીર્ષક હેઠળ પ્રકરણ ૭ યોગ્ય સરકારની માર્ગદર્શિકા માટે કેન્દ્ર સરકાર સાથે કલમ ૩૫ મુજબ નિર્દેશ જારી કરવાની સત્તા અને સ્થાનિક સત્તાધિકારી અથવા શાળા વ્યવસ્થાપન સમિતિને માર્ગદર્શિકા અને નિર્દેશો માટે યોગ્ય સરકાર સાથે સત્તા અને માર્ગદર્શિકા જારી કરવા અને શાળા વ્યવસ્થાપન સમિતિને નિર્દેશ આપવા માટે સ્થાનિક સત્તાધિકારી સાથે વધુ સત્તા પૂરી પાડે છે.

૨૪. ઉપરોક્ત કાયદાની જોગવાઈઓનો વ્યાપક દષ્ટિકોણ છે.

૨૫. કાયદાની કલમ ૩૮ હેઠળની સત્તાઓનો ઉપયોગ કરીને રાજ્ય સરકારે નિયમો બનાવ્યા છે.આવા નિયમો અન્ય બાબતોની સાથે પ્રકરણ ૪ ના વડા હેઠળ શાળાઓ અને શિક્ષકોની જવાબદારીઓ પૂરી પાડે છે.નિયમ ૧૧ મુજબ, બિન-સહાયિત શાળામાં નબળા વર્ગ અને વંચિત જૂથના બાળકોને પ્રવેશ આપવામાં આવે છે અને આવા બાળકો સાથે ભેદભાવ કરવામાં આવતો નથી, પરંતુ બેઠકોની ટકાવારી રાજ્ય સરકાર દ્વારા નક્કી કરવામાં આવે છે.નિયમ ૧૨

એ કાયદાની કલમ ૧૩ (૧) ની જોગવાઈઓના ઉલ્લંઘનની ફરિયાદ હોય અને નિયામકને યોગ્ય નિર્દેશ જારી કરવાની સત્તા હોય તો નિયામક દ્વારા દંડાત્મક કાર્યવાહીની જોગવાઈ કરે છે.નિયમોના નિયમો ૩૧ અને ૩૨ શિક્ષણનો અધિકાર સંરક્ષણ સત્તામંડળની રચના માટે જોગવાઈ કરે છે, જે નીચે મુજબ છે –

“૩૧. બાળ અધિકારોના સંરક્ષણ માટે રાજ્ય આયોગ દ્વારા કાર્યોનું પ્રદર્શન:(૧)
રાજ્યમાં શિક્ષણનો અધિકાર સંરક્ષણ સત્તામંડળ (હવે પછી "આર. ઇ. પી. એ". તરીકે ઓળખવામાં આવશે) હશે, જે આવા આયોગની રચના ન થાય ત્યાં સુધી રાજ્ય બાળ અધિકાર સંરક્ષણ આયોગ (હવે પછી "એસ. સી. પી. સી. આર". તરીકે ઓળખવામાં આવે છે) જેવા જ કાર્યો કરશે.

(૨) આર. ઇ. પી. એ. માં નીચેની વ્યક્તિઓનો સમાવેશ થશે, એટલે કે

((ક) ઉચ્ચ શૈક્ષણિક પ્રતિષ્ઠિત વ્યક્તિ હોય અથવા ઉચ્ચ ન્યાયાલયના ન્યાયાધીશ હોય અથવા બાળકોના અધિકારોને પ્રોત્સાહન આપવા માટે ઉત્કૃષ્ટ કાર્ય કર્યું હોય તેવા અધ્યક્ષ; અને

(બી) બે સભ્યો, જેમાંથી ઓછામાં ઓછી એક મહિલા હોવી જોઈએ, પ્રતિષ્ઠિત વ્યક્તિઓમાંથી, ક્ષમતા, પ્રામાણિકતા, સ્થિતિ અને નીચેના ક્ષેત્રમાં અનુભવ

((૧) શિક્ષણ;

((૨) બાળ આરોગ્ય સંભાળ અને બાળ વિકાસ;

((૩) કિશોર ન્યાય અથવા ઉપેક્ષિત અથવા હાંસિયામાં ધકેલાઈ ગયેલા બાળકો અથવા વિકલાંગ બાળકોની સંભાળ;

(જ.) બાળ મજૂરી નાબૂદ કરવી અથવા મુશ્કેલીમાં ફસાયેલા બાળકો સાથે કામ કરવું.

((૫) બાળ મનોવિજ્ઞાન અથવા સમાજશાસ્ત્ર; અથવા

(ડ) કાનૂની વ્યવસાય

(૨) આર. ઈ. પી. એ. ના તમામ રેકૉર્ડ અને અસ્કયામતો તેની રચના પછી તરત જ એસ. સી. પી. સી. આર. ને ટ્રાન્સફર કરવામાં આવશે.

(૩) તેના કાર્યોની કામગીરીમાં, એસ. પી. સી. આર. અથવા આર. ઈ. પી. એ., જે પણ કેસ હોય, રાજ્ય સલાહકાર પરિષદ દ્વારા તેને સોંપવામાં આવેલી બાબતો પર પણ કાર્યવાહી કરી શકે છે.

(૪) રાજ્ય સરકાર એસ. સી. પી. સી. આર. અથવા આર. ઈ. પી. એ. માં એક સેલની રચના કરવા સક્ષમ બનાવશે, જે આ કાયદા હેઠળ તેના કાર્યો કરવામાં એસ. સી. પી. સી. આર. અથવા આર. ઈ. પી. એ. ને મદદ કરી શકે છે.

૩૨. એસ. સી. પી. સી. આર. સમક્ષ ફરિયાદ કરવાની રીત:(૧) એસ. સી. પી. સી. આર. અથવા કેસ હોય તે રીતે આર. ઈ. પી. એ., બાળ સહાય લાઈન સ્થાપિત કરશે, જે એસ. એમ. એસ., ટેલિફોન અને પત્ર દ્વારા સુલભ હશે, જે પીડિત બાળક/વાલી માટે અધિનિયમ હેઠળ અધિકારોના ઉલ્લંઘન અંગે ફરિયાદ નોંધાવવા માટે મંચ તરીકે કામ કરશે, એવી રીતે કે જે તેની ઓળખ નોંધાવે પરંતુ તેને જાહેર ન કરે;

(૨) હેલ્પલાઈન પરની તમામ ફરિયાદો પર એસ. સી. પી. સી. આર. અથવા આર. ઈ. પી. એ. દ્વારા પારદર્શક 'ચેતવણી અને કાર્યવાહી' ઓનલાઈન પદ્ધતિ દ્વારા દેખરેખ રાખવામાં આવશે.

૨૬. ઉપરોક્ત રાજ્ય બાળ અધિકાર સંરક્ષણ આયોગની રચના ન થાય ત્યાં સુધી આર. ઈ. પી. એ. નું બંધારણ દર્શાવે છે.વધુમાં, નિયમ ૩૨માં એસ. એમ. એસ., ટેલિફોન, પત્ર વગેરે દ્વારા સુલભ બાળ હેલ્પલાઈનની સ્થાપના અને રાજ્ય આયોગ અથવા આર. ઈ. પી. એ. દ્વારા વધુ ઓનલાઈન વ્યવસ્થા સ્થાપિત કરવાની જોગવાઈ છે.અમે અહીં પછી ઉલ્લેખ કર્યો છે તેમ, રાજ્ય આયોગની રચના પહેલેથી જ થઈ ગઈ હોવાથી, અમને સરકાર દ્વારા જાણ કરવામાં આવે છે. પ્લીડર કે આરઈપીએની રચના કરવામાં આવી નથી.તેથી, નિયમ ૩૨ હેઠળ આપવામાં આવેલી ફરજો અને સત્તાઓનું રાજ્ય આયોગ દ્વારા પાલન કરવું પડશે

૨૭. પરિપત્ર અનુસાર, સમાજના નબળા અને વંચિત વર્ગના બાળકોને ૨૫ ટકા પ્રવેશ આપવા માટે નીતિગત નિર્ણય લેવામાં આવ્યો છે.શરૂઆતમાં, આ યોજના તમામ કોર્પોરેશન વિસ્તારોમાં ૫,૩૦૦ વિદ્યાર્થીઓ માટે લાગુ કરવામાં આવી છે.

૨૮. આ કાયદામાં પ્રદાન કરવામાં આવેલી ઉપરોક્ત પદ્ધતિ સાથે, હવે આપણે બાબતોની વધુ તપાસ કરવાની જરૂર છે.

૨૯. અરજદારો અનુસાર, કાયદો અને નિયમો અને પરિપત્ર દ્વારા નીતિનો યોગ્ય રીતે અમલ કરવામાં આવતો નથી, ખાસ કરીને સમાજના નબળા અને વંચિત વર્ગના પ્રવેશ માટે, જ્યારે પ્રતિવાદી સત્તાધિકારી અનુસાર, પ્રારંભિક સમયગાળામાં, અરજીઓની સંખ્યા ઓછી હતી, પરંતુ ત્યારબાદ, તે ઘણી વધી ગઈ છે અને અરજીઓ પર વિચાર કરવામાં આવે છે અને જાહેરાત, મીડિયા વગેરે દ્વારા જાહેર કરવામાં આવેલી નીતિ અનુસાર નબળા અને વંચિત વર્ગના મોટી સંખ્યામાં લાયક વિદ્યાર્થીઓને પ્રવેશ આપવામાં આવ્યા છે, પરંતુ અરજદારો તેને અસંતોષકારક માને છે. અરજદારોનો એવો પણ કેસ છે કે મોટી સંખ્યામાં એવા વિદ્યાર્થીઓ છે જેમને સંબંધિત વિસ્તારના ડીઈઓ દ્વારા શાળા ફાળવવામાં આવી હતી પરંતુ શાળા સંચાલકોએ કોઈક કારણસર પ્રવેશ આપવાનો ઇનકાર કર્યો છે અને ત્યારબાદ, આવા વિદ્યાર્થીઓ દ્વારા પ્રવેશ સુનિશ્ચિત કરવા માટે કોઈ યોગ્ય અમલ કરવામાં આવ્યો નથી.

૩૦. જ્યારે પ્રતિવાદી સત્તાવાળાઓએ દલીલ કરી છે કે જ્યારે પણ તે તેમના ધ્યાનમાં લાવવામાં આવે છે, ત્યારે માન્યતા રદ કરવા અને દંડ લાદવા વગેરે માટે કારણદર્શક નોટિસ જારી કરવાના તબક્કા સુધી યોગ્ય કાર્યવાહી કરવામાં

આવે છે. પ્રતિવાદી દલીલ કરે છે કે કાયદાના યોગ્ય અમલીકરણ માટે તમામ પગલાં લેવામાં આવે છે. જો કે, અરજદારની એક ફરિયાદ એ હતી કે નબળા અને વંચિત વર્ગના મોટી સંખ્યામાં વિદ્યાર્થીઓ છે જેઓ શાળામાં મફત શિક્ષણ મેળવવાના તેમના અધિકારો વિશે જાગૃત નથી અને સરકારે આવા પ્રવેશ માટે ફી ચૂકવવી પડે છે અને સરકારને વ્યાપક પ્રચાર આપવા માટે યોગ્ય કાર્યવાહીથી વંચિત રાખવામાં આવતી નથી જેથી તે લાયક વર્ગના વિદ્યાર્થીઓ અને તેમના માતાપિતા અને વાલીઓને જાણ કરી શકાય.

૩૧. જેમ કે, પી. આઈ. એલ. અધિકારક્ષેત્રમાં, પ્રવેશથી વંચિત રહેલા અથવા પ્રવેશ મેળવવા ઈચ્છતા દરેક વિદ્યાર્થીના વ્યક્તિગત કેસને આ અદાલત દ્વારા ધ્યાનમાં લઈ શકાતો નથી કારણ કે દરેક કેસ તથ્યોથી તથ્યોમાં અલગ હશે અને નિર્દેશો પણ અલગ હોઈ શકે છે.પરંતુ તે જ સમયે, સરકાર અને તેના સત્તાવાળાઓ એ સુનિશ્ચિત કરવા માટે બંધાયેલા છે કે જે વિદ્યાર્થીઓ માટે આ કાયદો ઘડવામાં આવ્યો છે અને ખાસ કરીને સમાજના નબળા અને વંચિત વર્ગને રૂપ ટકાની હદ સુધી પ્રવેશ આપવા માટે પરિપત્ર દ્વારા નીતિગત નિર્ણય પછી, તે લાયક અને વાસ્તવિક વર્ગ સુધી લાભ પહોંચે.

૩૨. આ સંજોગોમાં આપણે જોઈએ છીએ કે બે વ્યાપક પાસાઓ પર ધ્યાન આપવાની જરૂર છે.એક એ છે કે વિદ્યાર્થીઓ, વાલીઓ, વાલીઓ અને જનતાને

કાયદાની જોગવાઈઓ અનુસાર મફત શિક્ષણના અધિકાર વિશે વ્યાપકપણે જાગૃત કરવી અને બીજું એ છે કે વિદ્યાર્થીઓના માતાપિતા અથવા વાલીઓ દ્વારા વિદ્યાર્થીઓની ફરિયાદોના નિવારણ માટે તંત્રની ઉપલબ્ધતા કે જે કિસ્સામાં તેઓ આ કાયદા હેઠળના લાભોથી વંચિત રહે છે, જેમાં તે શાળામાં પ્રવેશનો સમાવેશ થાય છે કે જેના માટે ડીઈઓએ આદેશ પસાર કર્યો નથી અથવા આદેશ પસાર કર્યો છે પરંતુ શાળા વ્યવસ્થાપનએ તેનું પાલન કર્યું નથી અથવા તે પછી, પ્રવેશ આપ્યા પછી, વિદ્યાર્થી સાથે આગામી વર્ષ વગેરે માટે ભેદભાવ કરવામાં આવ્યો છે. અદાલત માટે ઉદાહરણો આપીને વિવિધ પ્રકારની ફરિયાદો, પ્રકૃતિ અને આવી ફરિયાદોની ગંભીરતાનો સંપૂર્ણ ઉદ્દેખ કરવો શક્ય ન પણ હોઈ શકે, પરંતુ અદાલત માટે ફરિયાદ નિવારણ વ્યવસ્થાને સુવ્યવસ્થિત કરવી શક્ય બની શકે છે. ત્રીજું આનુષંગિક પાસું ઉપરોક્ત બંનેને સક્રિય કરવાનું રહેશે., ૬ વર્ષથી ૧૪ વર્ષ સુધીના બાળકોને મફત શિક્ષણના અધિકાર વિશે યોજના અને સરકારની નીતિ સાથે લોકોને જાગૃત કરવા અને બીજું વિદ્યાર્થીઓ, તેમના માતા-પિતા અને વાલીઓ દ્વારા ફરિયાદોના નિવારણ માટે પૂરી પાડવામાં આવેલી વ્યવસ્થાને સક્રિય કરવા માટે છે.

૩૩. કાયદાની જોગવાઈઓ અનુસાર મફત શિક્ષણના અધિકાર વિશે જનતાને મોટા પાયે જાગૃત કરવાના પ્રથમ પાસા પર, એ વાત પર ભાગ્યે જ વિવાદ થઈ શકે છે કે જ્યાં સુધી બાળકો અને બાળકોના માતા-પિતાને સરકારી ઠરાવ સાથે

વાંચેલા સંબંધિત નિયમો સાથે શિક્ષણના અધિકાર અધિનિયમ દ્વારા આપવામાં આવેલા વિવિધ અધિકારો વિશે જાગૃત કરવામાં નહીં આવે, ત્યાં સુધી વિદ્યાર્થીઓ અથવા તેમના વાલીઓ અથવા માતાપિતા આવા અધિકારોથી વંચિત રહેવાના કિસ્સામાં આવા અધિકારો પર દબાણ નહીં કરે. આ ચુકાદાના અગાઉના ભાગમાં અમારા દ્વારા વ્યાપકપણે અધિકારોનો ઉલ્લેખ કરવામાં આવ્યો હોવાથી, આપણે પુનરાવર્તન કરવાની જરૂર નથી, પરંતુ આ સેતુને પ્રિન્ટ મીડિયા, ટીવી વગેરે તરીકે કહી શકાય, જેના દ્વારા રાજ્ય સરકાર અને સ્થાનિક સત્તામંડળ, જેને કાયદાની જોગવાઈઓને લાગુ કરવાની ફરજ સોંપવામાં આવી છે, તે તેને મોટા પ્રમાણમાં જાહેર કરી શકે છે.

૩૪. આ તબક્કે, અમે કેટલીક વૈધાનિક જોગવાઈઓનો સંદર્ભ લઈ શકીએ છીએ. ૨૦૦૫ના અધિનિયમની કલમ ૧૩, જે ઉપરોક્ત અધિનિયમમાં રચાયેલા આયોગના કાર્યોનો એક ભાગ છે, તે આયોગના કાર્યોની જોગવાઈ કરે છે અને કલમ ૧૩ (૧) (એચ) નીચે મુજબ વાંચે છે:

“સમાજના વિવિધ વર્ગોમાં બાળ અધિકારોની સાક્ષરતાનો પ્રસાર કરવો અને પ્રકાશનો, માધ્યમો, પરિસંવાદો અને અન્ય ઉપલબ્ધ માધ્યમો દ્વારા આ અધિકારોના રક્ષણ માટે ઉપલબ્ધ સલામતીની જાગૃતિને પ્રોત્સાહન આપવું.

જ્યારે આયોગે જ બંને કાર્યો કરવાના હોય, એટલે કે., ૨૦૦૫ના કાયદા હેઠળના કાર્યો તેમજ કાયદા હેઠળના કાર્યો, કાયદાની ઉપરોક્ત જોગવાઈઓ પોતે જ પ્રકાશન, મીડિયા, સેમિનાર અને અન્ય ઉપલબ્ધ માધ્યમો દ્વારા જાગૃતિ લાવવા અને બાળકોના અધિકારોના રક્ષણની સુરક્ષા માટે બાળ અધિકારો અને સાક્ષરતાના જ્ઞાનનો પ્રસાર કરવા માટે આવા આયોગને ફરજ બજાવે છે.

૩૫. ઉપરોક્ત ઉપરાંત, અન્યથા પણ, ૨૧મી સદીના દિવસોમાં, નાગરિકોને, અને ખાસ કરીને બાળકો અને તેમના માતા-પિતાને રાજ્ય સરકાર અને સ્થાનિક સત્તામંડળો દ્વારા મફત શિક્ષણ માટે કાયદા દ્વારા આપવામાં આવેલા અધિકારો વિશે સારી રીતે માહિતગાર કરવા જોઈએ અને તેથી, આપણે જોઈએ છીએ કે પ્રિન્ટ મીડિયા, ટીવી વગેરે દ્વારા વધુ વ્યાપક પ્રચાર કરવામાં આવશે, વધુ જ્ઞાન એકત્રિત કરવામાં આવશે અને તેમના માતાપિતા દ્વારા બાળકોના અધિકારો વિશે જાગૃતિ લાવવામાં આવશે.આપણે અગાઉ અવલોકન કર્યું છે તેમ, આ સંબંધમાં નોંધપાત્ર યોગદાન આપવાની જવાબદારી પણ રાજ્ય આયોગ પર છે.રાજ્ય સલાહકાર પરિષદ પણ આ સંબંધમાં અસરકારક પગલાં લેવા માટે રાજ્ય સરકારને ભલામણ કરી શકે છે.

વધુમાં, અમે જોઈએ છીએ કે જ્યારે તેઓ કાનૂની સાક્ષરતા શિબિરનું આયોજન કરશે ત્યારે રાજ્ય કાનૂની સેવાઓ સત્તામંડળની પણ મહત્વપૂર્ણ ભૂમિકા રહેશે.જો શાળાઓના સ્તરે કાનૂની સાક્ષરતા શિબિરનું વિસ્તરણ કરવામાં આવે, તો અમને ખાતરી છે કે તે નાગરિકોના વર્ગને જાગૃત કરવા માટે એક વધારાનું અને નોંધપાત્ર યોગદાન હશે., બાળકો અને તેમના માતા-પિતા આ કાયદા હેઠળ તેમના અધિકારો અને રક્ષણ વિશે.

એવું પણ જણાય છે કે બાળકોના અધિકારોના રક્ષણના ક્ષેત્રમાં કાર્યરત એનજીઓ પણ કાયદા દ્વારા આપવામાં આવેલા આવા અધિકારોનો વ્યાપક પ્રચાર કરીને અને મફત શિક્ષણના અધિકારને પ્રોત્સાહન આપવાના ક્ષેત્રમાં બાળકોને તેનાથી મળતા લાભ દ્વારા આ સંબંધમાં નોંધપાત્ર યોગદાન આપી શકે છે.

૩૬. હવે આપણે વિદ્યાર્થીઓના કાયદા હેઠળના લાભથી વંચિત હોવાની સ્થિતિમાં તેમના માતા-પિતા અથવા વાલીઓ દ્વારા તેમની ફરિયાદોના નિવારણ માટેની પદ્ધતિ પર ધ્યાન આપવાની જરૂર છે.

૩૭. ઉપરોક્ત નિયમ ૩૧ રાજ્ય બાળ અધિકાર સંરક્ષણ આયોગની રચના ન થાય ત્યાં સુધી આર. ઇ. પી. એ. નું બંધારણ દર્શાવે છે.વધુમાં, નિયમ ૩૨માં

એસ. એમ. એસ., ટેલિફોન, પત્ર વગેરે દ્વારા સુલભ બાળ હેલ્પલાઈનની સ્થાપના અને રાજ્ય આયોગ અથવા આર. ઈ. પી. એ. દ્વારા વધુ ઓનલાઈન વ્યવસ્થા સ્થાપિત કરવાની જોગવાઈ છે.નિયમોના નિયમ ૩૩માં રાજ્ય સલાહકાર પરિષદની રચના અને કાર્યોની જોગવાઈ કરવામાં આવી છે, જેની કલ્પના કાયદાની કલમ ૩૪ની જોગવાઈઓ દ્વારા કરવામાં આવી છે.

૩૮. અગાઉ અવલોકન કર્યા મુજબ, કાયદાની કલમ ૩૧ (૩) હેઠળ, જો બાળ અધિકાર સંરક્ષણ માટે રાજ્ય આયોગની રચના કરવામાં આવી નથી, તો આરઈપીએ જેવી સત્તાની રચના કરવાની જરૂર પડી શકે છે.જ્યારે અમે વિદ્વાન સરકારી વકીલને પૂછ્યું કે ૨૦૦૫ના કાયદા અનુસાર બાળ અધિકાર સંરક્ષણ માટે કોઈ આયોગની રચના કરવામાં આવી છે કે નહીં, ત્યારે વિદ્વાન સરકારી વકીલે અમને જાણ કરી કે ૨૧.૦૨.૨૦૧૩ ના જાહેરનામા દ્વારા, આવા આયોગની રચના કરવામાં આવી છે.આ સંજોગોમાં, કાયદાની કલમ ૩૧ નો સંદર્ભ લેવો ઉપયોગી થશે, જે નીચે મુજબ છે:

“૩૧.બાળકના શિક્ષણના અધિકારની દેખરેખ રાખવી.(૧) કલમ ૩ હેઠળ

રચાયેલ રાષ્ટ્રીય બાળ અધિકાર સંરક્ષણ આયોગ અથવા, કેસ હોય તે

પ્રમાણે, રાજ્ય બાળ અધિકાર સંરક્ષણ આયોગ અધિનિયમ, ૨૦૦૫

(૨૦૦૬નો ૪), તે અધિનિયમ હેઠળ તેમને સોંપવામાં આવેલા કાર્યો ઉપરાંત, નીચેના કાર્યો પણ કરશે, એટલે કે:

((ક) આ અધિનિયમ દ્વારા અથવા તે હેઠળ પૂરા પાડવામાં આવેલ અધિકારો માટેના સલામતીની તપાસ અને સમીક્ષા કરવી અને તેમના અસરકારક અમલીકરણ માટેના પગલાંની ભલામણ કરવી;

((ખ) બાળકના મફત અને ફરજિયાત શિક્ષણના અધિકારને લગતી ફરિયાદોની તપાસ કરવી; અને

(સી) બાળ અધિકાર સંરક્ષણ આયોગ અધિનિયમની કલમ ૧૫ અને ૨૪ હેઠળ જરૂરી પગલાં લેવા.

(૨) ઉપરોક્ત આયોગો, પેટા કલમ (૧) ની કલમ (સી) હેઠળ બાળકના મફત અને ફરજિયાત શિક્ષણના અધિકારને લગતી કોઈપણ બાબતોની તપાસ કરતી વખતે, તેમને ઉપરોક્ત બાળ અધિકાર સંરક્ષણ આયોગ અધિનિયમની કલમ ૧૪ અને ૨૪ હેઠળ અનુક્રમે સોંપવામાં આવેલી સમાન સત્તાઓ હશે.

(૩) જ્યાં રાજ્યમાં બાળ અધિકાર સંરક્ષણ માટે રાજ્ય આયોગની રચના કરવામાં આવી નથી, ત્યાં યોગ્ય સરકાર પેટા કલમ (૧) ની કલમ (એ) થી (સી) માં નિર્દિષ્ટ કાર્યો કરવાના હેતુસર, નિયત કરવામાં આવે તેવી રીત અને નિયમો અને શરતોને આધિન આવી સત્તામંડળની રચના કરી શકે છે.”

અધિનિયમની કલમ ૩૧નો સ્પષ્ટ સમાવેશ કરીને બાળ અધિકારોના રક્ષણ માટે રાજ્ય આયોગને આપવામાં આવેલી સત્તા રાજ્ય આયોગને પણ આપવામાં આવી છે, જેણે મફત અને ફરજિયાત શિક્ષણ માટેના બાળકના અધિકારને લગતી ફરિયાદોની તપાસ કરવાના હેતુથી અધિનિયમ હેઠળ કામ કરવું પડશે અને અધિનિયમ દ્વારા અથવા તે હેઠળ પૂરા પાડવામાં આવેલા અધિકારોના અસરકારક અમલીકરણ માટેના પગલાંની ભલામણ કરવી પડશે. વધુમાં, પેટા કલમ (૩) સાથે વાંચેલા કાયદાની કલમ ૩૧ (૧) (સી) ના આધારે, ૨૦૦૫ના કાયદાની કલમ ૧૪,૧૫ અને ૨૪ હેઠળ સત્તા પણ આવા કમિશનને આપવામાં આવી છે.તેથી, ૨૦૦૫ના અધિનિયમની કલમ ૧૪,૧૫ અને કલમ ૨૪નો સંદર્ભ લેવો ઉપયોગી થશે, જે નીચે મુજબ છે:

“૧૪. પૂછપરછ સંબંધિત સત્તાઓ.(૧) આયોગ, કલમ ૧૩ની પેટા કલમ (૧)

ના ખંડ (જે) માં ઉલ્લેખિત કોઈપણ બાબતની તપાસ કરતી વખતે,
સિવિલ પ્રોસિજર કોડ, ૧૯૦૮ (૧૯૦૮નો ૫) હેઠળ દાવાની સુનાવણી
કરતી સિવિલ કોર્ટની તમામ સત્તાઓ ધરાવશે અને ખાસ કરીને, નીચેની
બાબતોના સંદર્ભમાં, એટલે કે:

((ક) કોઈ પણ વ્યક્તિને બોલાવવી અને તેની હાજરી લાગુ કરવી અને શપથ
લઈને તેની તપાસ કરવી;

(બી) કોઈપણ દસ્તાવેજની શોધ અને ઉત્પાદન;

((ગ) સોગંદનામા પર પુરાવા પ્રાપ્ત કરવા;

(ડી) કોઈપણ અદાલત અથવા કાર્યાલયમાંથી કોઈપણ જાહેર રેકૉર્ડ અથવા તેની
નકલની માંગણી કરવી; અને

(ઈ) સાક્ષીઓ અથવા દસ્તાવેજોની તપાસ માટે કમિશન જારી કરવું.

(૨) આયોગને કોઈ પણ કેસનો કેસ ચલાવવા માટે અધિકારક્ષેત્ર ધરાવતા મેજિસ્ટ્રેટને મોકલવાની સત્તા હશે અને મેજિસ્ટ્રેટ કે જેમને આવો કોઈ કેસ મોકલવામાં આવે છે તેઓ આરોપી સામેની ફરિયાદની સુનાવણી કરવા માટે આગળ વધશે જાણે કે કેસ દંડ પ્રક્રિયા સંહિતા, ૧૯૭૩ (૧૯૭૪નો ૨) ની કલમ ૩૪૬ હેઠળ તેમને મોકલવામાં આવ્યો હોય.”

૧૫. તપાસ પછીનાં પગલાં આયોગ આ અધિનિયમ હેઠળ હાથ ધરવામાં આવેલી તપાસ પૂર્ણ થયા પછી નીચેનામાંથી કોઈપણ પગલાં લઈ શકે છે, એટલે કે:

(૧) જ્યાં તપાસ ગંભીર પ્રકૃતિના બાળ અધિકારોના ઉલ્લંઘન અથવા હાલમાં અમલમાં છે તે કોઈ પણ કાયદાની જોગવાઈઓના ઉલ્લંઘનનો ખુલાસો કરે છે, ત્યાં તે સંબંધિત સરકાર અથવા સત્તામંડળને સંબંધિત વ્યક્તિ અથવા વ્યક્તિઓ સામે કાર્યવાહી શરૂ કરવાની અથવા આયોગને યોગ્ય લાગે તેવી અન્ય કાર્યવાહી કરવાની ભલામણ કરી શકે છે.

((૨) તે અદાલતને જરૂરી લાગે તેવા નિર્દેશો, આદેશો અથવા રિટ માટે સર્વોચ્ચ અદાલત અથવા સંબંધિત ઉચ્ચ અદાલતનો સંપર્ક કરવો;

((૩) પીડિત અથવા તેના પરિવારના સભ્યોને આયોગ જરૂરી માને તેવી વચગાળાની રાહત આપવા માટે સંબંધિત સરકાર અથવા સત્તામંડળને ભલામણ કરવી.”

“૨૪. રાષ્ટ્રીય બાળ અધિકાર સંરક્ષણ આયોગને લગતી કેટલીક જોગવાઈઓ રાજ્ય આયોગોમાં લાગુ કરવી.કલમ ૭,૮,૯,૧૦, કલમ ૧૩ની પેટા કલમ (૧) અને કલમ ૧૪ અને ૧૫ની જોગવાઈઓ રાજ્ય આયોગને લાગુ પડશે અને તે નીચેના ફેરફારોને આધીન રહેશે, એટલે કે:

((ક) "આયોગ" ના સંદર્ભોને "રાજ્ય આયોગ" ના સંદર્ભો તરીકે સમજવામાં આવશે;

(બી) "કેન્દ્ર સરકાર" ના સંદર્ભોને "રાજ્ય સરકાર" ના સંદર્ભો તરીકે સમજવામાં આવશે; અને

(સી) "સભ્ય સચિવ" ના સંદર્ભોને "સચિવ" ના સંદર્ભો તરીકે સમજવામાં આવશે.”

ઉપરોક્ત બાબત દર્શાવે છે કે કાયદાની કલમ ૧૪ના આધારે, આવા આયોગને કોઈ પણ વ્યક્તિને બોલાવવાની અને તેમની હાજરી લાગુ કરવાની અને શપથ પર તપાસ કરવાની સત્તા છે.તેની પાસે દાવાની સુનાવણી કરતી વખતે સિવિલ કોર્ટની સત્તા તરીકે કોઈપણ દસ્તાવેજની શોધ અને રજૂઆત અને કોઈપણ જાહેર રેકૉર્ડ વગેરેની માંગણી કરવા માટે દબાણ કરવાની સત્તા છે.વધુમાં, ૨૦૦૫ના કાયદાની કલમ ૧૫ના આધારે તપાસ પૂર્ણ થયા પછી, જો આયોગને લાગે કે ૨૦૦૫ના કાયદાની જોગવાઈઓનું કોઈ ઉલ્લંઘન થયું છે, તો તે સંબંધિત સરકાર અથવા સત્તામંડળને કાર્યવાહી શરૂ કરવાની અથવા સંબંધિત વ્યક્તિ અથવા વ્યક્તિઓ સામે યોગ્ય માનવામાં આવે તેવી કાર્યવાહી કરવાની ભલામણ કરી શકે છે.એટલું જ નહીં, આયોગને કોઈપણ યોગ્ય નિર્દેશ, આદેશ અથવા રિટ જારી કરવા માટે સુપ્રીમ કોર્ટ અથવા હાઈકોર્ટનો સંપર્ક કરવાની સત્તા આપવામાં આવી છે.આયોગને પીડિત અથવા પરિવારના સભ્યોને યોગ્ય લાગે તેવી વચગાળાની રાહત આપવા માટે સંબંધિત સરકાર અથવા સત્તામંડળને ભલામણ કરવાની સત્તા પણ આપવામાં આવી છે.કલમ ૨૪ના આધારે, રાષ્ટ્રીય બાળ અધિકાર સંરક્ષણ આયોગને લાગુ પડતી તમામ જોગવાઈઓ દ્વારા પ્રાપ્ત તમામ સત્તાઓ રાજ્યની અંદર કાર્યો કરવાના હેતુથી રાજ્ય આયોગને પણ ઉપલબ્ધ કરાવવામાં આવે છે.આ સંજોગોમાં, એવું કહી શકાય કે રાજ્ય આયોગની રચના ૨૦૦૫ના અધિનિયમ હેઠળ કરવામાં આવી હોવા છતાં, તે અધિનિયમની કલમ ૩૧ (૧) સાથે વાંચીને અધિનિયમની કલમ ૩૧ (૩) ના આધારે કાયદાની

જોગવાઈઓના અમલીકરણ માટે સત્તાનો ઉપયોગ કરશે, જે અધિનિયમ ૨૦૦૫ની સંબંધિત જોગવાઈઓ સાથે વાંચી શકાય છે, જે અધિનિયમ હેઠળ રાજ્ય આયોગની રચના કરવામાં આવી છે.ઉપરોક્ત કાયદાની કલમ ૩૧ (૩) હેઠળ પૂરી પાડવામાં આવેલી પદ્ધતિ હોવાનું જણાય છે.

૩૯. ફરિયાદ નિવારણ તંત્ર દ્વારા કાયદાની કલમ ૩૨ હેઠળ વધારાની વ્યવસ્થા પૂરી પાડવામાં આવી છે.તૈયાર સંદર્ભ માટે કાયદાની કલમ ૩૨ નીચે મુજબ વાંચે છે:

“૩૨. ફરિયાદોનું નિવારણ.(૧) કલમ ૩૧માં કંઈપણ સમાવિષ્ટ હોવા છતાં, આ અધિનિયમ હેઠળ બાળકના અધિકારને લગતી કોઈપણ ફરિયાદ ધરાવતી કોઈપણ વ્યક્તિ અધિકારક્ષેત્ર ધરાવતી સ્થાનિક સત્તામંડળને લેખિત ફરિયાદ કરી શકે છે.

(૨) પેટા કલમ (૧) હેઠળ ફરિયાદ પ્રાપ્ત થયા પછી, સ્થાનિક સત્તાધિકારી સંબંધિત પક્ષોને સાંભળવાની વાજબી તક આપ્યા પછી ત્રણ મહિનાના સમયગાળાની અંદર આ બાબતનો નિર્ણય કરશે.

(૩) સ્થાનિક સત્તામંડળના નિર્ણયથી વ્યથિત કોઈપણ વ્યક્તિ રાજ્ય બાળ અધિકાર સંરક્ષણ આયોગ અથવા કલમ ૩૧ની પેટા કલમ (૩) હેઠળ નિર્ધારિત સત્તામંડળ સમક્ષ અપીલ કરી શકે છે.

(૪) પેટા કલમ હેઠળ કરવામાં આવેલી અપીલ

(૩) રાજ્ય બાળ અધિકાર સંરક્ષણ આયોગ અથવા કલમ ૩૧ની પેટા કલમ (૧) ની કલમ (સી) હેઠળ પૂરી પાડવામાં આવેલ જોગવાઈ મુજબ, કેસ હોય તે પ્રમાણે કલમ ૩૧ની પેટા કલમ (૩) હેઠળ નિર્ધારિત સત્તાધિકારી દ્વારા નિર્ણય લેવામાં આવશે.”

ઉપરોક્ત કલમ ૩૨ એ જોગવાઈ કરે છે કે કલમ ૩૧ (૩) હેઠળ પૂરી પાડવામાં આવેલી પદ્ધતિ ઉપરાંત, અધિકારક્ષેત્ર ધરાવતી સ્થાનિક સત્તામંડળને પણ ફરિયાદ કરી શકાય છે અને આવા સ્થાનિક સત્તામંડળે સંબંધિત પક્ષોને સાંભળ્યા પછી ત્રણ મહિનાના સમયગાળામાં ફરિયાદનો નિર્ણય લેવો પડશે. જો કોઈ વ્યક્તિ સ્થાનિક સત્તામંડળના નિર્ણયથી વ્યથિત હોય, તો તે કાયદાની કલમ ૩૧ (૩) માં ઉલ્લેખિત રાજ્ય આયોગ સમક્ષ અપીલ કરવાનું પસંદ કરી શકે છે અને અપીલનો નિર્ણય રાજ્ય આયોગ દ્વારા લેવાનો છે.

૪૦. જ્યારે અમે સ્થાનિક સત્તામંડળ સાથે ફરિયાદ નિવારણ તંત્રની કામગીરીનું નિયમન કરવા માટે સ્થાપિત કોઈપણ તંત્ર વિશે વધુ પૂછપરછ કરી, ત્યારે વિદ્વાન સરકારી પ્લીડરે અમને જાણ કરી કે ૦૧.૦૨.૨૦૧૩ ના જાહેરનામા

દ્વારા, રાજ્ય સરકારે ઠરાવ પસાર કર્યો છે અને આવી વ્યવસ્થાને નિયંત્રિત કરવામાં આવે છે.વધુમાં જણાવવામાં આવ્યું છે કે ૨૩.૦૫.૨૦૧૪ ના જાહેરનામા દ્વારા આયોગની કામગીરી માટે ગુજરાત રાજ્ય બાળ અધિકાર સંરક્ષણ આયોગના નિયમો તરીકે પણ ઓળખાતા નિયમો ઘડવામાં આવ્યા છે.રાજ્ય વતી વિદ્વાન સરકારી પ્લીડર દ્વારા રજૂ કરાયેલા ૦૧.૦૨.૨૦૧૩ તારીખના ઉપરોક્ત સરકારી ઠરાવના અવલોકનમાં જણાવવામાં આવ્યું છે કે કલમ (૧) મુજબ, નબળા વર્ગ અથવા વંચિત જૂથના બાળકો સામે કોઈ ભેદભાવ ન થાય તેની ખાતરી કરવા માટે અન્ય બાબતોની સાથે સાથે સ્થાનિક સત્તામંડળની ફરજોની જોગવાઈ કરવામાં આવી છે.સ્થાનિક સત્તામંડળ પાસે દરેક બાળકની નોંધણીની દેખરેખ પણ હોય છે.તૈયાર સંદર્ભ માટે સરકારી ઠરાવ દ્વારા સૂચવવામાં આવેલી ફરજો નીચે મુજબ પુનઃઉત્પાદિત કરી શકાય છે:

સ્થાનિક સત્તામંડળની ફરજો નીચે મુજબ છે:

(૧) સરકારી અને સહાયિત શાળાઓ દ્વારા દરેક બાળકને મફત અને ફરજિયાત પ્રાથમિક શિક્ષણ પૂરું પાડવું.

(૨) આરટીઈ અધિનિયમ ૨૦૦૮ની કલમ ૬ મુજબ શાળાઓની અનુપલબ્ધતાના કિસ્સામાં સ્થાનિક સત્તામંડળે આરટીઈ અધિનિયમ ૨૦૦૮ના અમલીકરણ પછી ત્રણ વર્ષના સમયગાળાની અંદર શાળા શરૂ કરવી પડશે.

(૩) નબળા વર્ગના બાળકો વચ્ચે કોઈ ભેદભાવ નહીં કરવામાં આવે, વંચિત જૂથો અને કોઈપણ કારણોસર કોઈપણ બાળકને અટકાવવામાં આવે છે.

(૪) સ્થાનિક સત્તામંડળ તેના અધિકારક્ષેત્રમાં જન્મથી ૧૪ વર્ષની ઉંમર સુધી તમામ બાળકોની નોંધ રાખશે.

(૫) સ્થાનિક સત્તામંડળે દરેક બાળકની નોંધણી, તેમની હાજરી અને તેમના અધિકારક્ષેત્રમાં તેમનું પ્રાથમિક શિક્ષણ પૂર્ણ થવા અંગે દેખરેખ રાખવી પડશે.

(૬) સ્થાનિક સત્તામંડળે શાળાનું મકાન, શૈક્ષણિક સ્ટાફ અને તેમની અભ્યાસ સામગ્રી પૂરી પાડવી જોઈએ.

(૭) આર. ટી. ઈ. અધિનિયમની કલમ-(૪) અનુસાર છ વર્ષથી વધુ ઉંમરના બાળકને વિશેષ તાલીમ આપવી ફરજિયાત છે અને તે વચ્ચે અનુરૂપ વર્ગમાં સીધો પ્રવેશી શકે છે.

(૮) સ્થાનિક સત્તામંડળે શાળા, શાળા ભવન, કામકાજના દિવસો, પુસ્તકાલય અને રમતગમતમાં શિક્ષકોની સંખ્યા માટે કાયદામાં આપવામાં આવેલા સૂચકાંકો અનુસાર ગુણાત્મક પ્રાથમિક શિક્ષણ લાવવાનું સુનિશ્ચિત કરવું જોઈએ.

(૯) પ્રાથમિક શિક્ષણ માટે અભ્યાસક્રમની રચનાઓનું સમયસર માળખું સુનિશ્ચિત કરવું.

(૧૦) શિક્ષકો માટે તાલીમનું આયોજન કરવું.

(૧૧) બાળક વિચરતી આદિજાતિનું છે તેની ખાતરી કરવા માટે શાળામાં નોંધણી કરાવવી આવશ્યક છે.

(૧૨) સ્થાનિક સત્તામંડળે શાળાની સંભાળ લેવી જોઈએ.

(૧૩) શૈક્ષણિક કેલેન્ડર તૈયાર કરવું.

કાયદાની જોગવાઈઓ ઉપરાંત, ઠરાવની કલમ ૩ માં શિક્ષકો માટે ફરજો સૂચવવામાં આવી છે, જે નીચે મુજબ છે:

(૧) નિયમિત અને સમયસર શાળામાં હાજરી આપવી.

(૨) અભ્યાસક્રમ ચાલશે અને તે પેટા વિભાગ (૨) ના વિભાગ-(નં.૨૯) મુજબ પૂર્ણ થશે.

(૩) સમગ્ર અભ્યાસક્રમ સમયસર પૂર્ણ કરો.

(૪) દરેક બાળકની શીખવાની ક્ષમતાનું મૂલ્યાંકન કરો અને જ્યારે જરૂર પડે ત્યારે તેમને વધારાની પૂરક સૂચના આપો.

(૫) માતાપિતા અને વાલીઓ સાથે નિયમિત બેઠકો.બાળકોની હાજરીમાં તેમના માતા-પિતા સાથે નિયમિત હાજરી, સમયપાલન, શીખવાની ક્ષમતા અને તેમની પ્રગતિની ચર્ચા કરવામાં આવશે.

(૬) સત્તાધિકારી દ્વારા સૂચવવામાં આવેલી તમામ ફરજો કરો.

વધુમાં, ઉપરોક્ત સરકારી ઠરાવની કલમ ૪ મુજબ, શિક્ષણ સંબંધિત કોઈપણ વ્યક્તિની કોઈપણ લેખિત ફરિયાદના કિસ્સામાં, સંબંધિત વિસ્તાર માટે નીચેના સ્થાનિક સત્તામંડળો જાહેર કરવામાં આવે છે.તે જ નીચે પ્રમાણે પુનઃઉત્પાદિત કરવામાં આવે છે:

નંબર	વિસ્તાર	સ્થાનિક સત્તાધિકારી
------	---------	---------------------

(૧)	ગ્રામ્ય વિસ્તાર	સંબંધિત જિલ્લો પ્રાથમિક શિક્ષણ સમિતિ
(૨)	નગર પંચાયત વિસ્તાર	નગર પ્રાથમિક શિક્ષણ સમિતિ
(૩)	મ્યુનિસિપલ વિસ્તાર	નગરપાલિકા શિક્ષણ સમિતિ/જિલ્લા પંચાયત શિક્ષણ સમિતિ
(૪)	મ્યુનિસિપલ કોર્પોરેશન વિસ્તાર	સંબંધિત મ્યુનિસિપલ કોર્પોરેશન
(૫)	છાવણી વિસ્તાર અમદાવાદ	જિલ્લા શિક્ષણ અધિકારી, અમદાવાદ
(૬)	ગાંધીનગર શહેરી વિસ્તાર	જિલ્લો વહીવટી અધિકારી, ગાંધીનગર

ઠરાવની કલમ પના આધારે, એવી જોગવાઈ કરવામાં આવી છે કે સ્થાનિક સત્તામંડળ હેઠળની ફરિયાદ નિવારણ વ્યવસ્થા અલગ ઠરાવ સાથે નક્કી કરવામાં આવશે અને આવા હેતુ માટે, અન્ય એક સરકારી ઠરાવ તારીખ ૩૧.૦૧.૨૦૦૩ પસાર કરવામાં આવ્યો છે, જે સુનાવણી દરમિયાન વિદ્વાન સરકારી વકીલ દ્વારા પણ રજૂ કરવામાં આવ્યો છે અને ઉપરોક્ત ઠરાવ મુજબ, કોઈપણ વ્યક્તિ દ્વારા સ્થાનિક સત્તામંડળને કોઈપણ લેખિત ફરિયાદ દાખલ કરી શકાય છે અને સ્થાનિક સત્તામંડળ દ્વારા ફરિયાદ પ્રાપ્ત થયા પછી, સ્થાનિક

સત્તામંડળે પક્ષકારોની વાત સાંભળવી પડશે અને ત્રણ મહિનાની અંદર નિર્ણય લેવો પડશે.એવી જોગવાઈ કરવામાં આવી છે કે સ્થાનિક સત્તામંડળના કોઈપણ નિર્ણય સામે રાજ્ય આયોગ સમક્ષ અપીલ કરી શકાય છે.રાજ્યમાં ગ્રામીણ વિસ્તાર તેમજ શહેરી વિસ્તાર માટે ઉપરોક્ત પાસાને ધ્યાનમાં લીધા પછી, સંબંધિત સ્થાનિક સત્તામંડળ હેઠળના વિસ્તારની ફરિયાદ નિવારણ પદ્ધતિ તરીકે ઓળખવામાં આવે છે.એ જ નીચે પ્રમાણે છે:

૧) ગ્રામીણ વિસ્તાર માટે

સંબંધિત જિલ્લા પ્રાથમિક શિક્ષણ સમિતિ હેઠળ

શ્રી. નં.	સ્તર	ફરિયાદ નિવારણ પદ્ધતિ
૧	ગ્રામ્ય વિસ્તાર	ગ્રામ પંચાયત કચેરી
૨	ક્લસ્ટર સ્તર	સી. આર. સી. ઓફિસ
૩	બ્લોક સ્તર	તાલુકા પંચાયત કચેરી
૪	જિલ્લા સ્તર	જિલ્લા પ્રાથમિક શિક્ષણ અધિકારી/જિલ્લા પ્રોજેક્ટ સહ સંયોજક કચેરી.

૨) શહેરી વિસ્તાર માટે

સંબંધિત નગર/સ્થાનિક પ્રાથમિક શિક્ષણ સમિતિ અથવા નગરપાલિકા હેઠળ સંબંધિત જિલ્લા પ્રાથમિક શિક્ષણ સમિતિ હેઠળ.

શ્રી નં.	સ્તર	ફરિયાદ નિવારણ પદ્ધતિ
૧	વોર્ડ સ્તર	વોર્ડ ઓફિસ
૨	ક્લસ્ટર સ્તર	સી. આર. સી. ઓફિસ
૩	નગરપાલિકા વાય સ્તર	નગરપાલિકા કચેરી
૪	કોર્પોરેશનનું સ્તર	વહીવટી કાર્યાલય

ઉપરોક્ત ઠરાવની કલમ ૫ નીચે મુજબ જોગવાઈ કરે છે:

“આ ઠરાવમાં આપવામાં આવેલી સૂચનાઓનો વ્યાપક પ્રચાર જનતાને જાણ કરવામાં આવશે અને માહિતી જિલ્લા પ્રાથમિક શિક્ષણ અધિકારી, રાજ્ય પરિયોજના નિદેશક, એસએસએ અને શિક્ષણ વિભાગની વેબસાઈટ પર પ્રદર્શિત કરવાની રહેશે.”

ઉપરોક્ત ઠરાવમાં કાનૂની હક, જોગવાઈ સાથે ચાર્જ કરાયેલ સત્તા, નિવારણ માટે ચાર્જ કરાયેલ સત્તા, ફરિયાદ નિવારણ માટેની સમય મર્યાદા, અપીલ સત્તા અને ફરિયાદ નિવારણ માટેની સમય મર્યાદા માટે વિગતવાર કોષ્ટક આપવામાં આવ્યું છે.

૪૧. કાયદાની કલમ ૩૩ મુજબ, રાજ્ય સરકારે કાયદાની જોગવાઈઓના અસરકારક અમલીકરણ માટે રાજ્ય સરકારને સલાહ આપવા માટે રાજ્ય સલાહકાર પરિષદની રચના કરવી પડશે. વધુમાં નિયમોના નિયમ ૩૩ મુજબ, વિવિધ વ્યક્તિઓની બનેલી રાજ્ય સલાહકાર પરિષદની રચના માટે પણ જોગવાઈ કરવામાં આવી છે. રાજ્ય સરકાર વતી અહેવાલ આપવામાં આવ્યો છે કે આવી રાજ્ય સલાહકાર પરિષદની રચના પણ સરકારની તારીખ ૨૧.૦૩.૨૦૧૩ ના જાહેરનામા અનુસાર કરવામાં આવી છે.

૪૨. ઉપરોક્ત બાબત એ દર્શાવે છે કે વિદ્યાર્થીઓની ફરિયાદોના નિવારણ માટે ઉપરોક્ત સરકારી ઠરાવ અને સ્થાનિક સત્તામંડળના સ્તરે અને રાજ્ય આયોગના સ્તરે સંબંધિત નિયમો સાથે વાંચેલા શિક્ષણના અધિકારની વૈધાનિક જોગવાઈઓ દ્વારા વિવિધ આંતરિક વ્યવસ્થાઓ પૂરી પાડવામાં આવે છે. તંત્ર એ હદ સુધી છે કે જો રાજ્ય આયોગને આખરે નિયંત્રણ બહારની કોઈ વસ્તુ મળે અથવા આપેલ કેસમાં, રાજ્ય સરકાર પોતે તેની ભલામણ છતાં કોઈ યોગ્ય કાર્યવાહી કરી રહી નથી, તો તે યોગ્ય નિર્દેશ અથવા રિટ જારી કરવા માટે સર્વોચ્ચ અદાલત અથવા આ અદાલતનો સંપર્ક કરી શકે છે. આ સંજોગોમાં, જ્યારે આ અદાલતના સ્તર સુધી આંતરિક વ્યવસ્થા પૂરી પાડવામાં આવી છે, ત્યારે અમને નથી લાગતું કે તંત્રની રચનાના પાસા પર, આ તબક્કે વધુ કહેવાનું યોગ્ય છે.

૪૩. વધુમાં, હજુ પણ તંત્રના સક્રિયકરણ માટેનું પાસું રહેશે.એક રસ્તો એ છે કે તંત્રના લાભાર્થીઓને ઉપલબ્ધ તંત્ર વિશે જાગૃત કરવા અને તેમાંથી લાભ સહન કરવો અને બીજો એ છે કે તંત્રની કામગીરીને સક્રિય કરવી જેથી તે સંપૂર્ણ ચેતના સાથે કામ કરે કે તેઓ શિક્ષણ માટે બાળ અધિકારોના ક્ષેત્રમાં કામ કરી રહ્યા છે, માત્ર એ જ સંવેદનશીલતા સાથે કે બાળકો એ એક એવો વર્ગ છે જે કોઈ પણ દેશમાં નાગરિકની ભાવિ પેઢીનો પાયો છે, પરંતુ તે એક એવો વર્ગ છે જે સ્વતંત્ર રીતે તેની પોતાની ફરિયાદ કરવાની ક્ષમતા ધરાવે છે સિવાય કે માતાપિતા અથવા વાલીઓ દ્વારા સહાય કરવામાં આવે.તેથી, સત્તા ધરાવતા લોકો પાસેથી અપેક્ષા રાખવામાં આવશે કે તેઓ તેમની ફરજ સૌથી કાર્યક્ષમ રીતે નિભાવવા માટે જાહેર કારણ તરીકે હાથ ધરશે જેથી કાયદાનો ઉદ્દેશ વધુ સારી રીતે પ્રાપ્ત કરી શકાય.

૪૪. આ તબક્કે, અમને એ અવલોકન કરવું પણ યોગ્ય લાગે છે કે ફરિયાદો ફેલાવવાની રીત અને રીત માટે, ગુજરાત રાજ્ય કાનૂની સેવાઓ સત્તામંડળ ખૂબ જ મહત્વપૂર્ણ ભૂમિકા ભજવશે.આપણે અગાઉ અવલોકન કર્યું છે તેમ, જો શાળાઓના સ્તરે કાનૂની સાક્ષરતા શિબિરનું આયોજન કરવામાં આવે તો તે માત્ર બાળકો અને વાલીઓને મફત શિક્ષણના અધિકાર અધિનિયમ હેઠળ તેમના અધિકારો વિશે સંવેદનશીલ બનાવશે નહીં, પરંતુ તે ફરિયાદ નિવારણ

વ્યવસ્થામાં ભૂમિકા ભજવવાની સત્તા ધરાવતી વ્યક્તિઓને પણ મદદ કરશે.ગુજરાત રાજ્ય કાનૂની સેવાઓ સત્તામંડળ જો પેરાલિગલ સ્વયંસેવકો દ્વારા મદદ કરે છે અથવા તેના સલાહકાર દ્વારા, જો જરૂરી હોય તો, તેના પેનલ વકીલ દ્વારા, બાળકો અથવા બાળકોના માતા-પિતાને સેવાઓ પૂરી પાડે છે, જેમ કે કેસ હોઈ શકે, કાયદાની જોગવાઈઓ અનુસાર મફત શિક્ષણના અધિકારની સુરક્ષા સુનિશ્ચિત કરવા માટે, અમને ખાતરી છે કે ગુજરાત રાજ્ય કાનૂની સેવાઓ સત્તામંડળ દ્વારા એક મહાન યોગદાન આપવામાં આવશે, જે અન્યથા નાગરિક વર્ગને મદદ કરવા માટે છે જેને ખરેખર કાયદા અનુસાર તેમની ફરિયાદોના નિવારણ માટે કાનૂની સહાયની જરૂર છે.

૪૫. અગાઉ અવલોકન કરવામાં આવ્યું તેમ, આ પાસા પર આક્ષેપો અને વળતા આક્ષેપો છે કે અમુક વિદ્યાર્થીઓએ પ્રવેશ મેળવવા માટે સક્ષમ અધિકારીનો સંપર્ક કર્યો હતો, પરંતુ સંબંધિત શાળાઓને પ્રવેશ આપવા માટે નિર્દેશ આપવામાં આવ્યો ન હતો.કેટલીક ફરિયાદો એવી છે કે સક્ષમ સત્તામંડળે શાળાને નિર્દેશ આપીને વિદ્યાર્થીઓને પ્રવેશ માટે મોકલ્યા હોવા છતાં, શાળાએ કર્યો હતો એક અથવા બીજું બહાનું બતાવીને નિર્દેશનું પાલન ન કરવું અને વધારાની ફરિયાદ એ છે કે પ્રથમ વર્ષમાં વિદ્યાર્થીઓને દાખલ કર્યા પછી, બીજા વર્ષથી, કાં તો ફી વધારે વસૂલવામાં આવી હતી અથવા તેમના પ્રવેશ ચાલુ રાખવામાં આવ્યા ન હતા, વગેરે. પીઆઈએલ અધિકારક્ષેત્રમાં બંધારણની કલમ ૨૨૬ હેઠળ

સત્તાનો ઉપયોગ કરતી વખતે, આ અદાલત દ્વારા દરેક કેસને અલગ કરવો અને મામલાની તપાસ કરવી શક્ય ન હોઈ શકે કારણ કે દરેક કેસ હકીકતોથી તથ્યોમાં અલગ હશે અને પરિણામી દિશા પણ અલગ હશે.પરંતુ તે જ સમયે, જ્યારે આપણે અહીં ઉપર અવલોકન કર્યું છે તેમ, ત્યાં પૂરતી અને પૂરતી ફરિયાદ નિવારણ પદ્ધતિ છે, ત્યારે આ અદાલત પ્રતિકૂળ અસરગ્રસ્ત પક્ષોને, બાળકો અથવા તેમના માતાપિતા અથવા વાલીઓ હોઈ શકે છે, આવા સ્થાનિક સત્તામંડળ સમક્ષ સંપર્ક કરવા માટે અને જો જરૂરી હોય તો, રાજ્ય આયોગ સમક્ષ અરજી કરી શકે છે.તે પછી જ જો ફરિયાદ કાયદા અનુસાર જાહેર કરવામાં ન આવે અથવા ફરિયાદના નિવારણની સત્તા ધરાવતા સક્ષમ અધિકારી તરફથી કોઈ ઢીલ હોય, તો આવા વ્યક્તિગત કેસો અથવા જૂથ કેસોની તપાસ આ અદાલત દ્વારા વધુ નિર્દેશ માટે કરી શકાય છે.

૪૬. ઉપરોક્ત ઉપરાંત, આપણે એ બાબત પર ભાર મૂકવાની જરૂર છે કે આ કાયદા હેઠળ વિવિધ અધિકારો પૂરા પાડવામાં આવે છે, પરંતુ આવા અધિકારોની પ્રાપ્તિ બાળકો અથવા તેમના માતા-પિતાના જ્ઞાન પર નિર્ભર રહેશે જો આવા અધિકારોનું ઉદ્ધંધન કરવામાં આવે અથવા કાયદાની જોગવાઈઓનું સન્માન કરવામાં ન આવે તો ફરિયાદ નિવારણ તંત્ર સમક્ષ સંપર્ક કરવો અને ત્રીજું, ફરિયાદ નિવારણની સત્તા ધરાવતા સક્ષમ અધિકારી દ્વારા લેવામાં આવેલી પરિણામી કાર્યવાહી, સ્થાનિક અધિકારી અથવા રાજ્ય આયોગ હોઈ શકે છે.

૪૭. ઉપરોક્ત અવલોકનો અને ચર્ચાઓને ધ્યાનમાં રાખીને, અમે શોધી કાઢીએ છીએ કે નીચેના નિર્દેશો જારી કરવા યોગ્ય છે

અ) રાજ્ય સરકાર, રાજ્ય આયોગ તેમજ સ્થાનિક સત્તામંડળો દ્વારા, બાળકોના મફત અને ફરજિયાત શિક્ષણના અધિકાર અધિનિયમ, ૨૦૦૯ હેઠળ પૂરા પાડવામાં આવેલા અધિકારોનું વ્યાપક પ્રકાશન પ્રિન્ટ મીડિયા, ટીવી વગેરે દ્વારા કરશે, ખાસ કરીને શૈક્ષણિક વર્ષના અંત દરમિયાન અને શરૂઆતમાં છ મહિનાના સમયગાળાની અંદર. શિક્ષણ વિભાગના સચિવ દ્વારા કાર્યવાહીનો અહેવાલ એક મહિનાના સમયગાળાની અંદર આ અદાલતના મહાપંચાયકને સુપરત કરવામાં આવશે અને જો અહેવાલ સુપરત કરવામાં નહીં આવે તો આ અદાલતના મહાપંચાયક દ્વારા આ અદાલત સમક્ષ યોગ્ય કાર્યવાહી માટે આ બાબત રજૂ કરવામાં આવશે.

બી) બાળકો અને માતા-પિતા કે જેમના વતી અથવા જેમના લાભ માટે આ અરજી દાખલ કરવામાં આવી છે અથવા અન્ય કોઈ બાળક/બાળકો અથવા તેમના માતા-પિતા/વાલીઓ, જેમ કે કેસ હોય, તેઓ અહીં ઉપર ઉલ્લેખિત સ્થાનિક સત્તામંડળના સંબંધિત અધિકારી સમક્ષ સંપર્ક કરવા માટે સ્વતંત્ર રહેશે અને સ્થાનિક સત્તામંડળના આ અધિકારી

બાળક/બાળકો અથવા માતા-પિતાની ફરિયાદનો નિર્ણય કાયદાની કલમ ૩૨ અને સરકારી ઠરાવમાં ઉલ્લેખિત નિર્ધારિત સમય મર્યાદામાં કરશે.

સી) ઉપરોક્ત ઉપરાંત, કોઈપણ બાળક/બાળકો અથવા તેમના માતા-પિતા/વાલીઓ માટે ફરિયાદને દૂર કરવા માટે કાયદાની કલમ ૩૧ (૩) હેઠળ બાળ અધિકારોના રક્ષણ માટે રાજ્ય આયોગનો સંપર્ક કરવો પણ ખુલ્લો રહેશે અને જો આવી ફરિયાદ ઉઠાવવામાં આવે તો બાળ અધિકાર સંરક્ષણ અધિનિયમ, ૨૦૦૫ની કલમ ૧૪ મુજબ ફરિયાદોની તપાસ માટે યોગ્ય કાર્યવાહી કરવામાં આવશે અને બાળ અધિકાર સંરક્ષણ અધિનિયમની કલમ ૧૫ હેઠળ આગળની કાર્યવાહી મફત અને ફરજિયાત શિક્ષણ અધિનિયમ, ૨૦૦૮ની કલમ ૩૧ (૩) સાથે વાંચેલા કાયદા અનુસાર કરવામાં આવશે.

ડી) આ ચુકાદાની એક નકલ કાયદા અનુસાર આ બાબત પર વિચાર કર્યા પછી જરૂરી કાર્યવાહી કરવા માટે ગુજરાત રાજ્ય કાનૂની સેવા સત્તામંડળને મોકલવામાં આવશે.

ઈ) આ ચુકાદાની એક નકલ કાયદા અનુસાર યોગ્ય વિચારણા માટે બાળકોના મફત અને ફરજિયાત શિક્ષણના અધિકાર અધિનિયમ, ૨૦૦૯ હેઠળ રાજ્ય બાળ અધિકાર સંરક્ષણ આયોગ, રાજ્ય સલાહકાર પરિષદને મોકલવામાં આવશે.

એફ) રાજ્ય સરકાર, શિક્ષણ વિભાગના સચિવ દ્વારા, આ ચુકાદાની નકલ કાયદા અનુસાર યોગ્ય વિચારણા માટે સચિવ, સમાજ કલ્યાણ અને સામાજિક સંરક્ષણને મોકલશે, ખાસ કરીને રાજ્ય સરકાર પાસેથી અનુદાન મેળવનારા અને બાળ અધિકારોના રક્ષણના ક્ષેત્રમાં કાર્યરત એનજીઓ વચ્ચે વિતરણ માટે.

જટ. ઉપરોક્ત નિર્દેશોના સંદર્ભમાં અરજીઓનો નિકાલ કરવામાં આવે છે. હકીકતો અને સંજોગોને ધ્યાનમાં લેતા, ખર્ચ અંગે કોઈ આદેશ નથી.

(જયંત પટેલ, માનનીય કાર્યકારી અધ્યક્ષ ન્યાયમૂર્તિ શ્રી)

(વિપુલ એમ. પંચોલી, માનનીય ન્યાયમૂર્તિ)

This judgment has been translated using AI Tool – SUVAS.

=====

અસ્વીકરણ: સ્થાનિક ભાષામાં અનુવાદિત આ ચુકાદા/હુકમનો હેતુ પક્ષકારોને તેમની ભાષામાં જાણકારી ઉપલબ્ધ કરાવવા માત્રનો છે અને તેનો અન્યથા ઉપયોગ થઈ શકશે નહિ. અન્ય તમામ વ્યવહારિક તેમજ સરકારી ઉદ્દેશો માટે મૂળ અંગ્રેજી ચુકાદો/હુકમ જ પ્રમાણિત અને માન્ય રહેશે.

DISCLAIMER: The translated judgment in vernacular language is meant for the restricted use of the litigant to understand it in his/ her language and may not be used for any other purpose. For all practical and official purposes, the English version of the judgment shall be authentic and shall hold the field for the purpose of execution and implementation.